

UDK 821.163.42-94:050

821.163.42.09:050

Izvorni znanstveni članak

Primljen: 29. 03. 2013.

Prihvaćen za tisak: 28. 10. 2013.

IVAN PEDERIN

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku i slavistiku

Obala kralja P. Krešimira IV, 2, HR – 23000 Zadar

PROMEGOMENA AD BIOGRAPHIAM CROATICAM (U VIENCU DO ŠENOINE SMRTI)

Vienac je objavio velik broj životopisa i nekrologa. Najprije europskih učenjaka, među kojima je više filologa nego prirodosnanstvenika. Time je *Vienac* uzdigao znanost do nacionalnog načela napretka. U životopisima hrvatskih povijesnih veličina u znanosti i umjetnosti ističe se žaljenje što nisu ostali u Hrvatskoj i tamo djelovali. Ali oni se stavljaju uz bok europskim veličinama. Među filozofima najvažniji su Česi, oni, starija braća, uzor su hrvatskim filozofima. Slijede Rusi, ali se u njihovim životopisima prešućuje slavjanofilstvo. Ovi životopisi objavljuju se da bi se stvorila slavenska uzajamnost, što nije uspjelo ili je samo djelomično uspjelo u slučaju zbližavanja Hrvata i Čeha, ali to se nije nastavilo u XX. st.

Slijede znatni Hrvati koji su vodili nacionalnu znanost, umjetnost i književnost. Prirodosnanstvenika je malo, malo je političara i državnika. Nije objavljen životopis Ivana Mažuranića, Jelačića, uopće nijednog bana poslije Tome Bakača iz XVII. st., čak ni životopis Nikole Zrinskog Sigetskog.

Velik je broj životopisa posvećen pregaocima. Pregaoci su bili otprilike stajaća vojska intelektualaca okupljenih većinom u Zagrebu. Oni su bili agenti za širenje Matičinih knjiga i časopisa. Bili su čestiti, skromni, požrtvovni, siromašni, a kao i ugledni pisci potjecali su iz skromnih građanskih obitelji, pa i seljačkih. Poštenje je onda imalo društveni ugled. Učili su strane jezike, njemački, francuski, talijanski, prevodili, pisali pjesme s više ili manje uspjeha. Nisu imali osobitu naobrazbu, ponajčešće trogodišnji tečaj za rad u upravi. Uopće, malo je bilo intelektualaca koji su kao Franjo Marković, Ljudevit Gaj ili Ivan Dežman završili sveučilišni studij. Pa ipak, kakav polet je bio u tim ljudima da svoj hrvatski narod privedu napretku, da mu dadu karakter i dostojanstvo!

Među njima bio je ne mali broj Nijemaca, bližih ili daljih potomaka doseljenika. To je čudno ako se zna da se neprestano psovalo protiv "germanizacije".

Bilo je i mnogo svećenika, skromnih, marljivih narodnih svećenika koji su u žaru svoje vjere nesebično pomagali neukim i siromašnim seljacima, često im pomagali da se školuju. U *Viencu* se njihov rad opisuje otprilike onako kako bi se danas opisao socijalni rad ili nacionalno osvješćivanje. Ali većina tih svećenika je svojim dobrim djelima nasljedovala Isusa, oni su nastojali biti dobri pastiri – *pastor fido*, ποιμεν καλός. Oni su slijedili novozavjetno načelo da valja ljubiti Boga više od svega, a bližnjega kao samoga sebe.

U *Viencu* ima životopisa biskupa, ali ne Jurja Haulika ni J. J. Strossmayera. Jedva da ima životopisa velikaša kao što je barun Karlo Prandau, skladatelj. Svijet *Vienca* laički je i građanski.

KLJUČNE RIJEČI: *Vienac, životopis, znanost, umjetnost, književnost.*

O životopisu kao književnom ili poluknjiževnom rodu malo je napisano u hrvatskoj znanosti (Pederin 1988a: 87-131; 1991c: 55-86; 1982a: 245-268; 1986b: 93-111). Životopis je temelj i kruna povijesti, ali nije dobro istražen. Životopis je odvajkada bio ponovno otkrivanje čovjeka. Životopisa je oduvijek bilo, ali su oni u mirnijim razdobljima manje individualistički i revolucionarni. Zajedničko je životopisima svih razdoblja da oni idu za istinom, životopisci sugeriraju da pišu o svome liku bez iluzija i idealiziranja, da su se psihološki udubili u taj lik. Ako životopis traži povijesnu istinu, to još ne znači da nije književno djelo, a životopisac koji opisuje život pokojnika obogaćuje svoj život. Životopisci istražuju izvore, ali stvaraju konstrukcijske pojmove osnovane na vladajućim idejama da bi povijesti dali jedinstvo i smisao (Hardt 1980: 58-104). Junak životopisa nije običan čovjek. On se razlikuje od lika romana koji je pojednostavljen i konstruiran – shvatljiv. Pravi ljudi su zagonetke koje valja riješiti, nepredvidivi su i valja ih shvatiti. Oni su modelirani svojom funkcijom, život im daje posebnu snagu i vodi ih u nesvakidašnje doživljaje. Životopis je prema povijesti kao Ptolomejev geocentrični sustav prema Galileju (Maurois 1928: 30, 34, 45, 55, 97). U svakom slučaju, životopis je pogled unatrag koji intelektualno izgrađuje sadašnjost. U tom smislu *Vienac* je svojim životopisima stvorio intelektualni blok hrvatske svijesti.

U XIX. st. životopis se okreće prema znanstvenosti, i zanemaruje obitelj i socijalno podrijetlo kao nebitno. Zbog toga se životopis drži kronološkog reda i vremena. On traži istinu, a ta želja za istinom potječe od kriznog karaktera doba. Životopis pokazuje duhovnu srodnost pisca i njegovog junaka, on je križanac između povijesti i psihologije (Romein 1946: 44, 75, 103, 154). Goethe je u životopisu Winckelmanna prikazao kao čovjeka lišena slave u prilikama svoga doba da se vidi u kojoj mjeri on tome dobu protuslovi. Izbjegavao je optužbe i nastojao stvoriti uzor sklada između *vita activa* i *vita contemplativa*. Politički životopisi osobito druge polovice XIX. st. stvarali su mit pruske državne nadmoći, a ujedno su kulturna kritika industrijalizma. Pisci i umjetnici stavljaju se uz bok državicima i vojnicima kao heroji, a istodobno je proletarijat predmet građanskog prezira. Veličina i moć postaju nadindividualni atributi koji trebaju državu i nacionalnu svijest kao svoju svijest (Scheuer 1979: 44, 46-47, 64-67, 74).

EUROPSKI VELIKANI

Velikana raznih vjerskih i političkih skupina uvijek je bilo. Plutarh je pisao njihove životopise, grčkog i latinskog dijela *Imperiuma* da Carstvu potvrdi značaj i vrijednost, ali i zato da pokaže da grčkojezični dio nije gori od latinskojezičnog. On je stavljao likove životopisa uvijek na neki *pedestal* veličine ne zalazeći rado u njihovu svakidašnjicu i male životne brige što je kasnije radio Stefan Zweig i

ostali pisci romansiranih životopisa u kojima je naoko nevažnim detaljima davano značenje objašnjenja karaktera ili sudbine. Pišući o Mariji Antoinetti, on je pisao kako se ona putujući u Francusku da bi postala kraljica, morala na granici pred činovnicima skinuti gola kao od majke rođena jer nije smjela kao francuska kraljica nositi na sebi ni jednu krpicu (Pederin 1982a: 245-268) odjeće koja nije proizvedena u Francuskoj. Nježna petnaestgodišnja djevojčica briznula je u plač, a taj je plač najavio njezinu sudbinu i kraj pod giljotinom. Romansirani životopis pogled je u unutarnjost "velikana", otkriva njegovu intimnu ličnost, udaljuje se od svakog oblika službenosti spomenika, imena ulica velikanima što sve balzamira, tipizira i shematizira lik i osobu "velikana" (Pederin 1993: 17- 26).

Velikane je imala Katolička crkva. To su apostoli, sveti mučenici, *confessores*, djevice, udovice i dr. Ona slavi slavne muževe i pretke kojima je veličinu dao sam Bog, zbog njihove mudrosti i kreposti.¹ Praksu Crkve slijedile su i europske nacije u XIX. st. i ranije, pa i Hrvatska.

Vienac (1869-1903) je bio najvažnije poduzeće svih pet stoljeća hrvatske književnosti jer je organizirao suvremenu hrvatsku književnost, povijest i jezikoslovlje kao temelj hrvatske nacionalne svijesti, a i mentaliteta. To se zbilo kasno, valjalo je čekati Nagodbu s kojom je Kruna sv. Stjepana dobila, točnije svaka od dvije kraljevine pod tom krunom, suverena ministarstva unutarnjih poslova, pravosuđa, suvereno pravosuđe, bogoštovlje i nastavu i napokon gospodarstvo koje je bilo zajedničko za obje kraljevine i uzrok njihovog trvenja. Car je zadržao u svojoj ruci vojsku, vanjske poslove, financije, gospodarstvo za Cislajtaniju i suverenitet Carevine. Nagodbom je nastala Kraljevina Hrvatska i Slavonija i završena skoro stoljetna raspra je li Hrvatska kraljevina ili *pars adnexa Sacrae Corone* koju je zaključio Jelačić kad je 1848. prešao s vojskom Dravu.

Bilo kako bilo, *Vienac* je pokrenut, subvencioniran, jer Hrvatska je sada raspolagala svojim poreznim novcem,² a počeo je objavljivati životopise hrvatskih velikana koji će postati zaštićena marka i simboli nacije. Pišući o ovim životopisima, nećemo se baviti samim likovima koji su već dugo poznati, već načinom na koji su oni opisani i funkcijom tih životopisa u životu Hrvatske.

Već u prvom broju *Vienca* pojavljuju se životopisi europskih veličina – zemljopisca *Alexandera von Humboldta*.³ To je nekrolog. Poslije patetičnog uvoda o veličini Božjoj koja se vidi kad veliki ljudi pođu s ovoga svijeta, pisac suhoparno opisuje njegovo rođenje, oca, studij i onda niže uspjehe ovog učenjaka, putovanja, istraživanja, pozive od vladara da ga služe ne više na dvorovima, nego na državno-znanstvenim funkcijama. Spominje i zavidnika Hardenberga koji ga šalje za pruskog poklisara u London da ga ukloni. Opis nije psihologiziran i ne zalazi u osobne stvari i svakidašnjicu. Ova shema naći će se kao pravilo u opisima života velikih znanstvenika. Pisac spominje i njegovo poznanstvo sa Schillerom i time mu daje

¹ Breviarium Romanom ex decreto concilii tridentini restitutum S. Pii V pontificis maximi jussu editum aliorum que pontt. cura recognitum Pii Papae X. auctoritate reformatum, editio XVII juxta typicam amplificata XV. Pars verna, Ratisbonar, 1937. De libro Ecclesiastici, Lectio I. cap. 44. 1-5. str [83]

² Više o *Viencu* Pederin, Ivan. 2006. *Časopis "Vienac" i književna Europa 1869-1903.* „Njemačka, austrijska i ostale književnosti u hrvatskome časopisu "Vienac" 1869-1903. Zagreb: Matica hrvatska.

³ "F. H. Alexander von Humboldt" piše D[dragutin]][ambreča]k. 1869. *Vienac* I, 32: 558-559.

važnost. Ali pisac kao pozitivno ističe Francusku revoluciju, a Karlsbadске zaključke 1819. kao sramotne. Ti su zaključci bili djelo predsjednika bečkog dikasterija policije grofa Josefa Sedlnitzkog i značile su početak restauracije i uvođenje cenzure. U ovom životopisu pojavljuje se pruska država i kralj koji ne poziva učenjake i pisce na svoj dvor, nego im daje državne službe i novce za znanstvena istraživanja. Odmah zatim čitamo članak o dvjestogodišnjici Petra Velikoga⁴ s kojim je Rusija odigrala veliku ulogu u slavenstvu i čovječanstvu. On je probudio nacionalnu energiju, znanost, a time je Rusija ostala u Europi.

U kratkom nekrologu *Julesu Janinu*⁵ pisac ga opisuje kao prvog feljtonista u Europi, novinara, publicista, prevoditelja. Tu se pojavljuje svijest o značaju novinstva u liberalnoj demokraciji.

U nekrologu *Alessandru Manzoni*⁶ Dežman ističe da se on udaljio od deklamacije, koja se doživljava kao klasicistička ili barokna i u svom stilu se okrenuo čuvstvenosti, religiji, jednakosti i brizi za Italiju.

Johna Stuarda Milla opisao je Blaž Lorković⁷ kao vrlo samostalnog čovjeka koji nije htio ići ni u školu. Podučavao ga je otac, a onda se sam brinuo o svom obrazovanju i nikad nije pisao protiv svog uvjerenja. Bilo je to doba koje još nije završilo kad su pisci sanjali o tome da će privući pažnju nekog političkog moćnika u čijoj će službi biti. Lorković mu daje važnost nabrojivši njegove prijatelje. To su učenjak, pravnik i filozof Jeremy Bentham, francuski ekonomist⁸ J. B. Say, socijalist, grof St. Simon, Hume, potom navodi i njegovo štivo, Auguste Comte i dr. Ustaje za prava žena i Irske, radikalni je liberal, traži opće pravo glasa. Za razliku od starijih učenjaka, Mill odbija sjedište u *House of Commons*, mjesto savjetnika u Indiahouse. U Njemačkoj je postigao uspjehe, jer je Njemačka "zasićena od šupljih fraza i golih formaliteta njemačke školske filozofije".

Justus Liebig opisan je kao čudak koji u školi ne uči jer se odviše bavi "lučbom" i samo "lučbom" što je njegovim učiteljima i školskim drugovima smiješno. On ipak ide u Pariz, stječe s 21 godinu doktorat iz kemije i postaje profesor na sveučilištu u Giessenu. Izumio je umjetno gnojivo s kojim je unaprijedio poljodjelstvo te uveo nove metode u stočarstvo čime je poboljšao život čitavog čovječanstva. On je tip učenjaka specijalista, što je novo u *Vienčevom* svjetonazoru i spoznajnom obzoru, a k tome i učenjak koji otvara novo razdoblje svjetske poljoprivrede i prehrane.

*Michelangelo Bonarotti*⁹ umjetnik je koji se oslobodio "stroge, ukočene forme bizantinskog dogmatizma". Put su mu utrli Giotto i kipar Niccolò da Pisa. Michelangelo ide s jednog dvora na drugi, sreće se s Leonardom da Vincijem koji je visok i lijep, dok je Michelangelo malen i ružan, a k tome i mrk. Michelangelo, umjetnik, koji se zna posvaditi sa svojim mecenama, papom Julijem II. koji je, prema člankopiscu, tukao svoje kardinale. U slučaju sukoba s Michelangelom taj papa se povukao, što je Michelangelu, a i umjetnosti, dalo dostojanstvo. O španjolskom

⁴ [Anonymus], "K dvjestogodišnjici Petra Velikoga", *Vienac*, I (1869) br. 26. str. 415-17.

⁵ [Anonymus]. 1874. "Jules Janin". *Vienac* VI, 28: 448.

⁶ D[ežman], I[van]. 1873. "Alessandro Manzoni" *Vienac* V.

⁷ *Vienac*. 1875. VII, 6: 92-96.

⁸ Dr. Š[ulek], B[ogoslav] 1875. "Justus Liebig". *Vienac* VII, 6: 582-584.

⁹ K[otur]B[orisavljević], D[ušan]. 1875. "Michelangelo Buonarotti". *Vienac* VII, 36: 582-584.

pisca, govorniku i državniku Emiliju Castelar¹⁰, koji je 1873. proglasio republiku i bio njezin posljednji predsjednik, čitamo samo da je bio protivnik Slavena, Rusije u kojoj je vidio opasnost za Europu. Bilo je to doba kad su ruski slavjanofili tražili opasnost u Engleskoj, Austro-Ugarskoj i Njemačkoj (Hevrolina, V. M. 1997: 99).

O *Danteu* je objavljen kratak životopis¹¹. Poslije kratkog i površnog opisa političkih borbi u kojima je Dante pao kao žrtva pa je morao izbjeći iz Firenze, pisac ga opisuje kao buditelja talijanskog jezika na slabo uvjerljiv način jer je orijentacija na *volgar lingua* onda u XIV. st. bila nešto posve drugo od *narodnog jezika* preporodnih pokreta XIX. st. Anonimni autor tu razliku nije objasnio ni zamijetio.

*George Sand*¹² koja se zvala barunica Aurora Dudenavant rođ. Dupin s književnim pseudonimom George Sand, bila je kćer Napoleonova časnika i izvanbračne kćeri Moritza Saskonskog. Napustila je starog muža i živjela u Mlecima s Alfredom de Mussetom. Republikanka, slikarica, književnica i prevoditeljica, autorica goropadnih uvodnika za korjenitog revolucionara Alexandra Ledru Rollina, člana odbora u Londonu koji je djelovao subverzivno prema Austriji u 1850-im godinama (Pederin 2005: 356). Ovaj životopis djeluje naglašeno liberalno što *Vienac* inače nije bio. *Vienac* je objavio članak o španjolskom pripovjedaču Antonu de Truebi¹³ kojeg je opisao kao samoukog seljačića što je jezik i književnost učio od naroda, a narod je velik pjesnik. Naveo je da je Trueba rođen 1825. Nije, rođen je 1819, umro 1889. Nije bio ni samouk, bio je učenik Fernanána Caballera. A Španjolska nije poznavala jezični preporod sličan istočnoeuropskim preporodima. Španjolska jezična pitanja bila su prevlast kastiljanskog nad baskijskim, galicijskim, katalonskim i aragonskim jezikom. Ove greške kažu o želji uredništva da stvori europski oslonac svojoj jezičnoj politici što nije bilo lako pa ni ostvarivo jer za Francuske revolucije npr. nije u Parizu osnovana katedra za francuski jezik. Francuski su činovnici nametnuli francuski jezik u *Provansi* i Bretagni iz praktičnih, ne iz nacionalističkih razloga. Ti su jezici izumrli, a jezična obnova ovih jezika počela je u naše dane. Francuska revolucija istakla je načela *liberté fraternité égalité* (Kohn 1946: 204, 218). U nekrologu Adolphe Thiers¹⁴ ovaj pisac i povjesničar opisuje se kao borac protiv korupcije za Louisa Philippea¹⁵ protiv kojeg su bonapartistički generali, a upisuje mu se u zaslugu što je 1871. ugušio Komunu. *Vienac* je politički bio umjeren, kao i Hrvatska uopće. Nije bio pristupačan za političke krajnosti.

U nekrologu Aleardu Aleardi¹⁶ autoru pjesme *I Sette soldati* – Sedam vojnika ranjenih kraj Solferina, čitamo o njegovim političkim progonima, tamnovanju i napokon profesuri, senatorskoj stolici i naslovu grofa koji je stekao. To se čita kao poziv na mir i bratstvo među narodima, a i pružanje ruke pomirnice talijanskim

¹⁰ [Anonymus]. 1876. "Emilio Castelar". *Vienac*, VIII, 10-11.

¹¹ [Mrazović, Ladislav]. 1876. "Dante". *Vienac* VIII, 15: 251-255.

¹² [Anonymus]. 1876. "George Sand umrla". *Vienac*, VIII, 26: 340.

¹³ "Don Anton de la Trueba". 1871. Piše F. A[frić]Riečanin. *Vienac* IX, 22: 356-357.

¹⁴ [Anonymus]. 1877. "Adolf Thiers umro". *Vienac* IX, 38: 618.

¹⁵ O korupciji koja je počela sa špekulacijama dobara otetih plemstvu i Crkvi, a cvala je za Louis Philippea I Napoleona III. Vidi Engels, Friedrich. 1966. "Di Entwicklung des Sozialismus von der Utopie zur Wissenschaft", u: Marx-Engels I. Studienausgabe, Philosophie, Fischer, Frankfurt am Main: 145-181.

¹⁶ [Anonymus]. 1878. "Umro Aleardo Aleardi u Veroni". *Vienac* X, 34: 552.

piscima među kojima su mnogi opisali Hrvate kao surove vojnike što su gušili talijanske ustanke (Zorić 1971: 61-62).

U nekrologu kiparu Antonu Dominiku Fernkornu¹⁷ Kršnjavi ga opisuje kao realista koji se odvojio od klasicizma osobito u kipu nadvojvode Karla na konju kojem se vidi svaki mišić. Kršnjavi realizam naziva naturalizmom, što je inače često u kasnijim brojevima "Vienca" koji je inače teorijski odbacivao naturalizam (Pederin 2006: 187). Odljevi Fernkornova zmaja dobro se prodaju u Mlecima. Ovim je Kršnjavi dao spomeniku Jelačiću europski značaj.

Francuski političar François Paul Jules Grevy¹⁸ opisan je kao ljevičar i protivnik Napoleona III. Bilo je to oprezno otvaranje prema ljevici u časopisu koji nije bio ljevičarski.

Njemački pravnik Friedrich Karl von Savigny¹⁹ opisan je kao darovit i siromašan mladić koji ide od jednog uspjeha do drugog bez ikakvih zastoja, što je često u životopisima europskih velikana. On je opisan kao pravnik koji se bavio rimskim pravom, jer doba je bilo obnove starog feudalnog prava i nastanka nacionalnih zakonika. Lorković nije spomenuo njegova proučavanja starog germanskog prava iz kojih je niklo uvjerenje da pravo i književnost potječu iz duha narodnog.²⁰ Ističe da su na njegova predavanja hrlili tako reći svi, što nam kaže o ulozi znanosti u njegovo doba. A danas? S iskazom da Savigny smatra državu najvišim stupnjem prava, Lorković se približio Hegelu.

O Siegfriedu Kapperu²¹ čitamo u nekrologu da je bio češki Židov koji je pisao na njemačkom i češkom, a znao je i hrvatski, poznavao mnoge hrvatske intelektualce i dolazio u Hrvatsku. To se ističe jer su češki, a i hrvatski Židovi govorili njemački. Ima u tome članku prikrivenog predbacivanja hrvatskim Židovima.

U oskudnom članku o Bulweru²² čitamo da je bio loš govornik ali uspješan pisac, a u članku o Dickensu²³ o vrlo siromašnom mladiću kojeg otac nije mogao školovati, a on se uzdigao do uglednog romanopisca preko novinarstva. Pisac stvara simpatije za ovakvu karijeru samouka, ali ne spominje Dickensovu sklonost opisima zločinačkih sredina.

Među europskim velikanima o kojima je pisao *Vienac* najviše je pisaca, učenjaka, manje političara, a ako ih ima, oni su pisci, učenjaci koji su postali predsjednici republike ili ministri. *Vienac* je ipak bio književni časopis. Skladateljma nema, nema ni vojnika.

¹⁷ Dr. K[ršnjavi], I[zidor]. 1878. "Fernkorn". *Vienac* X, 48: 774.

¹⁸ V. K. (?). 1879. "François Paul Jules Grevy". *Vienac* XI, 10: 160.

¹⁹ L[orković], B[laž]. 1879. "Friderik Karlo pl. Savigny". *Vienac* XI, 16-17: 254-255, 270-271.

²⁰ Kluckhohn, Paul. 1996. *Das Ideengut der deutschen Romantik*. Tübingen: 116-117.

²¹ [Šenoa], A[ugust]. 1879. "Siegfried Kapper umro". *Vienac* XI, 25: 404

²² [Anonymus]. 1879. "Edward George Earl Lytton Bulwer". *Vienac*, XI, 40: 656-658.

²³ [Anonymus]. 1879. "Charles Dickens". *Vienac* XI, 45: 723-724.

ČEŠKI PREPORODITELJI

Češki (a i mađarski) preporod prethode ilirizmu za nekoliko desetaka godina. *Vienac* šuti o mađarskim preporoditeljima, ali u češkima nalazi uzor.

Reformske pokrete u srednjoj Europi pokrenuli su Josip II. i Marija Terezija prije Francuske revolucije i može se reći da su oni na početku češkog preporoda. U češkom preporodu ističu se, kako navodi *Vienac*, dosta bliske veze s njemačkim romantičarima i njemačkim sveučilištima (Murko 1987). Kod tih čeških preporoditelja upada u oči da su oni ponekad Nijemci kao Josef Jungmann ili Anton Rieger i dr. O ovom posljednjem *Vienac* nije pisao, ali nije pridavao ovoj činjenici nikakve važnosti. Ovo nam kaže o kulturnom i političkom držanju njemačke manjine u Češkoj i Hrvatskoj. Nijemci su u obje zemlje doseljenici, ponajčešće imaju bolju naobrazbu od starosjedilaca pa se obično smatraju pozvanima da svoju novu domovinu privedu napretku i da u tome sudjeluju. Oni su se rado asimilirali. Njihovo držanje bitno se razlikuje od držanja srpske i talijanske manjine u Dalmaciji i Istri. Obje ove manjine rado su negirale Hrvate, pa čak vodili ratove protiv njih. Njemačka nikad nije imala teritorijalnih pretenzija prema Hrvatskoj kao Italija i Srbija.

Gotovo u svim životopisima čeških, a i hrvatskih preporoditelja, ističe se da su oni bliski narodu i narodnom jeziku, osluškuju narodni duh koji nalaze u jeziku. To ih bliži njemačkom nacionalizmu koji vidi jednakost, ne pred zakonom, nego u jeziku, a J. G. Fichte smatra da je njemački jezik bolji od ostalih jezika jer se Nijemci nisu iselili iz svoje pradomovine (Pederin 1988b: 212-228). Njemački, češki i hrvatski nacionalizam nisu bili liberalni, ali je njemački romantički nacionalizam bio imperijalistički, tražio je osnivanje velike Njemačke od rijeke Maas u Belgiji pa do grada Klaipeda (Memel) u Litvi. Njemački nacionalizam tražio je i germanizaciju jer pobijeđeni narod uvijek prihvaća jezik pobjednika. Češki preporoditelji obično potječu iz siromašnih obitelji. U početku su često kućni učitelji velikaške djece, ali velikaša među njima nema. Obično su studirali pravo, ali su se ponajviše bavili filologijom.

U nekrlogu češkom fiziologu *Purkyně*²⁴ ističe se da je on "dičan sin češke zemlje", piarist, da je otišao u Weimar, upoznao Goethea, ali da nije dobro primljen u Njemačkoj kao Austrijanac. Razlog tome mogao je biti što je Carevina vidjela u njemačkom nacionalizmu državnog neprijatelja, a cenzura je zabranjivala djela romantičara²⁵. Postao je na praškom sveučilištu profesor, ali nikad nije zaboravio svoj narod, osobito ne kad je izabran za zastupnika u češkom parlamentu. U drugom životopisu o ovom učenjaku²⁶ čita se da nije htio podnositi disciplinu reda pa je istupio, podučavao djecu baruna Hildbrandta koji mu je postao mecena. Bio je liberalan što u konzervativnoj i apsolutističkoj Carevini nije bilo lako, pa je kao

²⁴ [Anonymus] "Ivan Evangel. Purkyně", *Vienac*, I (1869) br. 31, str. 29-30

²⁵ Pederin, Ivan. Die Germanistik als umstürzlerische Nationalwissenschaft, Das Geheimbündlertum an den deutschen Universitäten in den Berichten der k.k. Höheren Polizei (1819-1830), *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Razdvo filoloških znanosti*, (21) 1991/1992. Zadar, 1993, str.217-234.; Pederin, Ivan. 2005. *Dalmacija u Hrvati u vanjskoj politici bečkoga Dvora, I*. Zadar: MH: 38-40.; Pederin, Ivan 2008a. *Austrijska cenzura i nadzor nad tiskom u Dalmaciji*. Zadar: Matica hrvatska: 107-111. Člankopisac nije bio svjestan ovih odnosa.

²⁶ [Anonymus]. 1876. "Ivan Purkyně". *Vienac* VII, 22: 361-363.

profesor na sveučilištu predavao na češkom i oženio se. Bio je ne samo Čeh nego i Slaven. Ovo je prvi oprezni spomen austroslavizma.

Purkyně je čovjek ranog kapitalizma, bavi se novom znanošću. Znanost je za nj poziv, a ne posao, znanost ima vrlo važnu ulogu u napretku društva i nacije. On je samostalan, pun inicijative, a i hrabar s vjerom da će uspjeti i uspijeva. On je skroman, ne žudi za slavom. Da vjerujemo? Pitanje za psihologe. Jasno je, međutim, da je slava pitanje antike, pa renesanse, baroka, ne baš XIX. st. u kojem se pojavljuje učenjak što oskudno živi, a susjedi ga često smatraju čudakom. Pa ipak, takvi učenjaci i pisci čeznu da budu shvaćeni, da dobiju neko ugledno mjesto u državnom aparatu kao Alexander von Humboldt. Njima se poslije smrti podižu spomenici, trgovi i ulice nazivaju se njihovim imenima. On je lik za čitateljsku identifikaciju, junak napretka, ali ne baš i demokracije, a to je bio i *Vienac*. To je bila i Carevina – naprednjačka, ali ne i demokratska.

Šenoa je pisao o *Jungmannu*.²⁷ Uvodno je Čehe opisao kao "čuveni narod" koji je dao junake, zatočnike slobode i učenjake. Njihov jezik potisnut je poslije bitke na Bijeloj gori u kojoj su uništeni heretici. Isusovci su palili njihove knjige, Josip II. je germanizirao, ali je bio protivnik popova. Jozefinske reforme nisu uspjele, ali je bar u Cislajtaniји njemački postao jezikom ophođenja sa središnjicom. Međutim, Šenoa koji je bio umjereno protuklerikaln (Pederin 1996a: 19-43) rado je gledao prošlost kao carstvo mraka, ugnjetavanja, germanizacije i sl. U ovom prilogu Šenoa je priznao Češku kao ideal hrvatskih preporodnih gibanja.²⁸ Potom opisuje Jungmanna kao borca protiv germanizacije. Prešućuje da je bio, bar po imenu, Nijemac, dodaje da je seljački sin. Jungmann je u Šenoinom životopisu marljiv i naobražen mladić koji se uspinje na društvenoj ljestvici – arhetip građanina.

U *Šafařkovom* životopisu²⁹ čitamo da je on više od drugih slavenstvo napravio zanimljivim svijetu. Bio je profesor na novosadskoj gimnaziji, pa ravnatelj, ali je morao odstupiti jer je bio protestant. Ovdje valja dodati da je u Carevini bilo pet ili šest vjeroispovjesti, a k tome i poneka sekta i ni jedna se nije ugasila. Vratio se i neko doba živio od dobrovoljnih priloga prijatelja. Pratila ga je tajna policija (ona se zvala *die K. K. Höhere Polizei*), spominje i predsjednika c. k. dikasterija policije, češkog grofa, Josefa Sedlnitzkog. Onda je postao cenzor, a cenzor je radio prema nadahnuću Sedlnitzkog koji je bio predsjednik Ureda za pregled knjiga (*Bücherrevisionsamt*). Odbio je pozive na sveučilišta u Berlin i Moskvu 1836. (a teško da bi dobio dopuštenje od svoje vlasti, jer se u Austriji nije vjerovalo Rusiji, a k tome je u Austriji bio proširen strah od panslavizma što u ovom životopisu i piše), ali je na preporuku Metternichova takmaca grofa Kolowrata postao kustos praške knjižnice. Kolowrat je bio prijatelj grofa Janka Draškovića i posredovao je u Beču u korist ilirizma (Pederin 2010a). Šafařik se sastao i s Jelačićem. Ništa se ne piše o

²⁷ Š[enoa], A[ugust]. 1873. "Josip Jungmann" *Vienac*, V, 29: 462-463.

²⁸ Tada su se hrvatski intelektualci dopisivali sa češkim. Pederin, Ivan. 2008d. "Pisma Franje Račkoga u Prag, Pisma Franje Račkoga Františku Palackom, Josefu Jirečku i Aloisu Vojtěhu Šemberi". *Croatica et slavica jadtina*. IV: 347-379., Pederin, Ivan. 2008b. "Baldo Bogišić kao veza između austroslavizma i Rusije". *Dubrovnik* XIX, 1: 244-267., Pederin, Ivan. 2007c. "Pisma Vatroslava Jagića Louisu Legeru, Karelu Kadlecu i drugim praškim profesorima". *Zbornik o Vatroslavu Jagiću*, knj. I. Zagreb: 431-447.

²⁹ [Anonymus]. 1875. "Pavao Josip Šafařik". *Vienac* VII, 3-5.

nezadovoljstvu Hrvata sa Šafařikom koji je bio više naklonjen Srbima. Kukuljević mu je pisao o glagoljici da ispravi njegova Hrvatima ne baš povoljna razmatranja (Pederin 2007b).

U nekrologu *Františku Palackom*³⁰ on se spominje kao velikan srodnog češkog naroda i borac protiv germanstva. Rođen je u siromašnoj kući protestantskog školnika. U životopisima se i inače ističe da je netko rođen od siromašnih roditelja.

U nekrologu *Karelu Rokitanskom*³¹ on se opisuje kao profesor na medicinskom fakultetu u Beču koji je prvi dijagnosticirao uzroke bolesti na temelju prirodnih znanosti i time zadužio čovječanstvo. Pisac dodaje da je šteta što je on kao Slaven djelovao u Beču.

U nekrologu slikaru Jaroslavu Čermaku³² ističe se da mu je majka bila ljubiteljica umjetnosti pa je u svom salonu okupljala umjetnike. Osobito se ističe da je dolazio u Crnu Goru i Dalmaciju, te da je njegova slika "Bašibozuci vode hercegovačke djevojke" izložena u svim većim gradovima Europe čime je pridobio javno mnijenje za oslobođenje Bosne i Hercegovine 1878.

O *Hermenegildu Jirečku*³³ čitamo da je brat Josefa Jirečka,³⁴ donedavna "ministra prosvjete" i Šafařikovog zeta. Hermenegild je odjelni savjetnik u istom ministarstvu. Pripovjedač je i komediograf, k tome utemeljitelj slavenskog prava, pisac povijesnog rječnika pravnog nazivlja i član velikog broja učenih društava. Životopis koji boluje od suhoparne faktografije. On se opisuje kao savjetnik u ministarstvu bogoštovlja i nastave, pa utemeljitelj slavenskog prava i član gotovo svih učenih društava u slavenskom svijetu koji je zbog skromnosti odbio ponuđena mu mjesta na mnogim sveučilištima. Sve u radu ovog učenjaka važno je i za Hrvatsku.

RUSKI UGLEDNICI

Ruska književnost i kultura igrala je u *Viencu* vrlo važnu ulogu, a *Vienac* je u životopisima Petra Velikoga i Ivana S. Turgenjeva ove ličnosti opisao kao posjed cijele Europe.

U životopisu *Pogodina*³⁵ autor ga opisuje kao povjesnika i oca slavjanofila koji je smatrao da je Rusija duša slavenstva, da su Slaveni jedan narod, koji će ujediniti Rusija pa će ruski postati zajednički jezik svih Slavena. On je ipak znao francuski, njemački i latinski, prevodio je, poznavao europske književnosti, privukao Čeha Dobrovskoga, mađarskog Rusa Venelina, surađivao je s Kollárom i Šafařikom, Kopitarem. Zanimao se za starine, putovao u Kijev, Sibir i na zapad. Bavio se

³⁰ [Anonymus]. 1876. "Franjo Palacky". *Vienac* VIII, 23: 382-383.

³¹ [Anonymus]. 1878. "Karlo Rokitansky". *Vienac* X, 33: 536.

³² [Anonymus]. 1878. "Jaroslav Čermak". *Vienac* X, 18: 245.

³³ [Anonymus]. 1878. "Hermenegild Jireček". *Vienac* X, 5: 79.

³⁴ Josef Jireček pomagao je tršćanskom biskupu Jurju Dobrili da zapošljava Hrvate u istarskim školama. Pederin, Ivan. (2007-2008). "Šest pisama Jurja Dobrile Josefu Jirečku", *Vjesnik Državnog arhiva na Rijeci*, 49: 93-103.

³⁵ Tomić, P. 1982. "Mihail Petrović Pogodin, Životopisna crta". *Vienac* IV, 2: 27-28, 3: 44-46.

folklorom. Novčano ga je podupirao ministar Uvarov. Bio je tip slavenskog učenjaka sličan češkim preporoditeljima i to je privuklo *Vienac*. Tomić ipak nije opazio slabosti slavjanofila povezanih s vrhovima vlasti u Rusiji, nije opazio da oni vide ujedinjenje svih Slavena u okviru ruske imperije, nije se osvrnuo na njihov nazor da je katolicizam oruđe Beča protiv Rusije i pravoslavlja, te da su pravi Slaveni jedino oni pravoslavni. Nije opazio da je u njihov program spadala obnova Bizantskog Carstva, a nije naslutio ni njihov poraz u suparništvu s bečkim Dvorom koji je trebao uslijediti u sljedećih deset godina (Pederin 2005; Hevrolina, V. M. 1997: 90-107). I u nekrologu Pogodinu³⁶ pisac ističe njegovu "ideju duševnog općenja među slavenskim plemeni", da je bio u vezi sa svim intelektualcima među Slavenima i da je bio "zagovornik jednovjernika". U nekrologu³⁷ Pogodinu ističe se njegovo djelovanje živom riječju na sveučilištu gdje je ostvario bliske veze, ali i siromaštvo Hrvatske znanstvenim knjigama i udžbenicima. Pogodin je tražio blisku vezu ruskog naroda s ostalim Slavenima. Pitanje konfesionalne podvojenosti Slavena pisac ne spominje, iako je ona igrala ulogu kod slavjanofila. Studenti su hrlili na njegova predavanja koja je on usko vezivao sa svojim istraživanjima, pozivao ih je k sebi u kuću i s njima dugo razgovarao. Bio je dakle kao otac studentima i u njima vidio svoje zamjenike u javnom životu, a oni su postajali značajni intelektualci. U *Vienacu* čitamo i šturi nekrolog njegova učenika *Somarina* koji se borio za ukidanje kmetstva.³⁸

Ivan S. Turgenjev opisuje se kao uzor realističkog pisca³⁹ kojeg je u hrvatsku književnost uveo Josip Miškatović. Osobit je karakter, samostalan, ne predaje se "idealizmu i misticizmu" kao Poljaci. Tim riječima pisac opisuje njegov realistički stil. Kompozicija mu je jasna i znanstvena, uvodi vrlo mnogo likova u svoja djela i to je snaga njegova pera. U Orelu, kamo je bio prognan, motrio je narav ruskog naroda.

Međutim, Turgenjev je iz stare plemićke obitelji, visoki činovnik, sin pukovnika, dugo je živio u Njemačkoj, pa u Parizu. Hrvatska književnost XIX. st. nema takvih pisaca, pisaca s takvim duhovnim obzorom koji slijedi iz njihove obitelji i visokog položaja. U ovom životopisu pisac je ponešto pobjegao iz životopisne suhoparnosti prema književnoj esejistici.

Nekrolog ruskom skladatelju Glinki⁴⁰ opisuje ga kao oca ruske glazbe koji je slijedio Krilova, Puškina i Griboedova, i tražio nadahnuće u ruskoj narodnoj pjesmi. Ovaj pisac, plemić, dva je puta razočaran napustio Rusiju i vraćao se.

Mnogo kaže životopis *Krilova*.⁴¹ Pisac ga uvodno naziva ruskim La Fontaineom. On je u početku čitao francuske klasiciste i pisao drame i tragedije s kojima nije imao uspjeha. Bio je činovnik u kabinetu Katarine II. Kad je ona umrla, postao je tajnik kneza Sergeja Galicina za kojim je otišao u Rigu gdje je knez bio gubernatorom, a kasnije na njegova imanja kraj Saratova gdje je upoznao život i "svježi jezik" seljaka.

³⁶ [Anonymus]. 1876. "Mihail Petrović Pogodin". *Vienac* VIII, 1: 16

³⁷ [Anonymus]. 1877. "Pogodin kao professor". *Vienac* IX, 14: 221-223.

³⁸ [Anonymus]. 1876. "Juraj Feodorović Somarin". *Vienac* VIII, 22: 361-363.

³⁹ [Anonymus]. 1875. "Ivan Sergejević Turgenjev". *Vienac* VII, 1: 13-14.

⁴⁰ Klaić, V. 1877. "Mihajlo Ivanović Glinka". *Vienac* IX, 4: 60-62.

⁴¹ V. K. 1879. "Ivan Andrejević Krilov". *Vienac* XI, 17: 70-71.

To je bio obrat u njegovu stvaranju. Počeo je prevoditi La Fontainea, proučavao je basne i književnost za djecu i puk. S tim je postigao mnoge uspjehe, pa je postao činovnik i knjižničar u carskoj knjižnici i napokon član Ruske akademije znanosti. Narodni jezik je ključ uspjeha i svjetlo književnosti.

Slično je napisan i nekrolog statističaru i profesoru slavenske filologije u Harkovu i Petrogradu *Sreznjevskom*.⁴² O njemu se čita da je dva puta pohodio Hrvatsku, da je prijateljevao sa Stankom Vrazom i da je u Hrvatskoj zalazio u kolibe i krčme da bolje upozna život naroda.

U Puškinovom⁴³ životopisu čitamo da je on stvorio carstvo slobode u kojem vladaju istina, dobro i ljepota. Ovaj pojam slobode daleko je od pojma slobode u Francuskoj revoluciji gdje je sloboda bila jednakost pred zakonom. On je obnovio Rusiju putem jezika i književnosti, štoviše, privukao je inozemce ruskoj književnosti, obnovio ruski jezik i oslobodio ga crkvenoslavenskog, a i "inozemne primjese". Stvorio je pravi narodni jezik i doveo ga na visinu svjetskog značaja. Danas Rusi slave Puškina, daju mladićima i djevojkama stipendije, dižu mu spomenike, daju ulicama njegovo ime. Pisac je završio s prikazom Puškinove recepcije u inozemstvu.

Puškin je, dakle, pisac koji je prožeo duh svoga naroda. On je stvorio novu Rusiju. To je san hrvatskih pisaca, a možda i pisaca toga doba uopće.

POLJACI, SRBI, CRNOGORCI I BUGARI

U životopisu *Nikole Kopernika*⁴⁴ pisac polemizira s Nijemcima koji ga svojataju, njega, Poljaka, a odmah potom ističe da je on utvrdio da zemlja nije plosnata nego okrugla, ali se nije odmah usudio to napisati. Napisao je i opisao svoje otkriće tek malo prije smrti 1549. U drugom životopisu⁴⁵ autor opisuje Kopernika kao protivnika njemačkog viteškog reda (*Ritterorden*) koji k tome piše rasprave o novčarstvu. Bojeći se da ga proglase heretikom, tiskao je svoje otkriće da zemlja nije plosnata nego okrugla u 66-oj godini i malo iza toga umro. Nije uživao slave.

Mića Ljubibratić opisuje se kao jedan od vođa hercegovačkog ustanka⁴⁶ koji je potekao iz crkvenih pravoslavnih krugova. Životopis prestaje optužbom "velevlastima" koje idu Turcima na ruku u gušenju ustanka. To nije bilo tako jer će te "velevlasti" uskoro, na berlinskom kongresu 1878., opunomoćiti Austro-Ugarsku da okupira, zapravo oslobodi Bosnu i Hercegovinu. Sam Ljubibratić namjeravao je ubiti u atentatu knjaza Nikolu jer je prihvatio austrougarski protektorat (Pederin 2005: 447). O tome *Vienac* ništa ne zna.

Franjo Rački napisao je životopis *Đuri Daničiću*.⁴⁷ Opisao ga je kao Srbina kojeg Hrvati mogu zvati svojim. Prikazao je njegov život između Zagreba i Beograda. On je bio prema Račkom najveći jezikoslovac kod južnih Slavena jer je shvatio

⁴² [Anonymus]. 1880. "Izmail Sreznjevski". *Vienac* XII, 10: 160.

⁴³ [Anonymus]. 1980. "A. S. Puškin". *Vienac* XII, 31: 496-499.

⁴⁴ "Nikola Kopernik". 1873. Napisao Josip Torbar. *Vienac* V, 9: 138-140.

⁴⁵ Dr. B[ogoslav] Š[ulek]. 1876. "Nikola Kopernik, 400 obljetnica rođenja". *Vienac* VIII, 31: 515.

⁴⁶ [Anonymus]. 1875. "Mića Ljubibratić". *Vienac* VII, 43: 696

⁴⁷ [Rački, Franjo]. 1877. Gjuro Daničić. Vjekopisni nacrt, IX, 22.

da jezik ima svoju prošlost i sadašnjost. Spomenuo je da je jako volio majku i to jako odskače od službenog stila hrvatskog životopisa, da je bio učitelj žene knjaza Mihajla, grofice Hunyadi.

Topli životopis napisan je o *Ilarionu Ruvarcu*.⁴⁸ On piše povijest kritički, pošten je, pobožan, vezan s Kukuljevićem i Račkim, k tome i skroman pa nije prihvatio episkopsku stolicu u Vršcu. Ima protivnika u "službenom istoriku" i profesoru na Velikoj Školi u Beogradu Pantu Srečkovića. Njegovi ga nepravedno nazivaju izdajnikom srpstva.

U nekrologu je Đuro Jakšić opisan kao nesretna pjesnička narav, a njegov život opisan je kao uzbudljiv, lirika kao silovita.⁴⁹

Životopis poljskog skladatelja *Stanislava Moniuszko*⁵⁰ svraća kazalištu pažnju na ovog skladatelja koji se otrgnuo utjecaju njemačke i talijanske glazbe i stvorio poljski stil u glazbi s osloncem na narodnu glazbu. Poljski romanopisac *Lucian Siemensi*⁵¹ koji je pokušao prevesti Kraljodvorski rukopis, a onda je izbjegao u Francusku poslije revolucije 1831., opisuje se kao konzervativac. A poljska revolucija bila je plemićka revolucija i borba za nezavisnost, ne za demokraciju. I ovdje je narod genijalno tlo nadahnuća.

Poljskom pravnom povjesničaru *Aleksandru Maciejovskom*⁵² posvećen je životopis u kojem je opisan kao prvi povjesničar slavenskog prava. Njegov studij i sveučilišna karijera potanko su opisani, a potom je slijedila i bibliografija. Navedeno je i da je član povjerenstva za poljski zakonik. Napokon je pisac istaknuo da proučava povijest i drugih Slavena, te da objavljuje u Radu JAZU.

Članak o poljskom slikaru *Janu Matejku*⁵³ zapostavlja sam život slikara u korist analize njegovih slika koje su povijesno vjerne i što je još važnije slavenske. Šenoa želi u ovom članku protegnuti slavensku uzajamnost i na slikarstvo, kao naprijed na glazbu.

Poljskog protorealista *Ignacija Kraszewskoga*⁵⁴ J. E. Tomić opisuje kao pjesnika, novinara i učenjaka, kao plemića koji se školovao u Biali, Lublinu i Svisloczih. Rano je počeo pisati, privlačila ga je poljska povijest i jezik. Nije primljen na Kijevsko sveučilište pa je uzeo u zakup jedno selo grofova Krasickih u Volynju gdje se bavio gospodarstvom, pisanjem i slikanjem. Putovao je u Besarabiju i Odesu, a to je bio smjer poljskih pokušaja ekspanzije. Vrlo plodan pisac, morao je zbog straha od političkih progona otići u Dresden. Dopisivao se s mnogim piscima i umjetnicima i postao ravnatelj kazališta u Žitomisliću. On je prokrčio put poljskom romanu u plemićki salon. Ovakav život i djelovanje može podsjetiti na Ivana S. Turgenjeva,

⁴⁸ A. B. 1877. "Ilarion Ruvarac srpski istorik". *Vienac* IX, 19: 302-303.

⁴⁹ [Anonymus]. 1878. "Gjuro Jakšić umro". *Vienac* X, 50: 807-808.

⁵⁰ [Anonymus]. "Stanislav Moniuszko". *Vienac* IX, 30: 489-490.

⁵¹ [Anonymus]. 1877. "Lucian Siemensi". *Vienac* IX, 42: 682.

⁵² [Anonymus]. 1879. "Aleksandar Vaclav Maciejowski". *Vienac* XI, 6: 95-96. S njim je u vezi bio Baldo Bogišić i pisao mu iz Beča, 17. srpnja 1866. Vidi Pederin, Ivan. 2008b. "Baldo Bogišić kao veza između austroslavizma i Rusije", *Dubrovnik*. XIX, 1: 244-267. pismo br. 3.

⁵³ Šenoa, [August]. 1878. "Ivan Matejko". *Vienac* X, 1: 15

⁵⁴ Tomić, Jos[ip] Eug[en]. 1879. "Pedesetgodišnji jubilej Kraszewskoga". *Vienac* XI, 41: 656-658.

to je svakako tip pisca kakvog nećemo sresti ili ćemo ga jedva sresti u hrvatskoj književnosti. Šenoi je bio zanimljiv, a bio je obljubljen kod hrvatskog čitateljstva i za ilirizma, pa su se njegovi prijevodi pojavljivali u *Viencu* (Pederin 2006: 153-154). Tomić je potom opisao svečanost njemu u čast u Krakovskoj crkvi u kojoj je 1794. proglašen poljski ustanak. Pisac prešućuje protiv koga su ustali Poljaci. Tu su se pjevale stare pjesme, mnoštvo od oko deset tisuća ljudi onda je sa zastavama krenulo u Sukienicu, stigle su deputacije iz cijele Poljske, razgledan je stari grad Wawel u kojem je pokopano 19 poljskih kraljeva. Tomić je dodao da je Gundulić u *Osmanu* opjevao poljskog kraljevića Vladislava, te da su Hrvati i Poljaci najrodniji među slavenskim narodima.

Čak o Ivanu Arnoštu Smoleru,⁵⁵ preporoditelju Lužičkih Srba, predstraže slavenstva, napisan je životopis. Rođen 1816. od oca evangeličkog učitelja sakupljao je narodne pjesme, radio kao učitelj djece baruna Stillfrieda. Bio ceremonijalom pruskog kralja koji mu je pomogao da dobije stipendiju za studij slavistike pa je postao profesorom kad je takva katedra osnovana. Upoznao je češke intelektualce, preveo Kraljodvorski rukopis, osnovao Maticu srpsku i izdavao časopis *Slavische Jahrbücher* u Leipzigu, pa *Centralblatt für slavische Literatur und Bibliographie*. *Vienac* je želio uključiti svaki slavenski narod u svoj duhovni vidokrug.

I o slovačkom preporoditelju *Mihajlu Miroslavu Hodži*⁵⁶ objavljen je životopis. Bio je evangelički svećenik, studirao u Prešovu i Požunu. Bez uspjeha se pokušao nagoditi s Mađarima. Kad nije uspio, pobjegao je u Prag, sudjelovao na slavenskom kongresu. Kossuth je ucijenio njegovu glavu, a on se vratio u Slovačku poslije sloma mađarskog ustanka i osnovao 1860. Slovačku maticu. Slovaci su bili u vrlo teškom položaju, to piše autor. Ne piše da su bili u tom položaju jer nisu bili ni kraljevina ni kneževina, pa ni grofovija. Slovačka je naprosto bila sjeverna Mađarska. Austrija je bila dinastička i svatko je imao neki oblik suvereniteta koji je bio to veći što veći je bio politički stupanj zemlje. Najveći stupanj i najveći suverenitet poslije cara imala je kraljevina, a to je bila Hrvatska-Slavonija, odnosno, to joj je priznato Nagodbom.

Zanimljiv je članak o *Mustafi begu Fadilpašiću*⁵⁷. On je predvodio deputaciju u Zagreb. Veleposjednik, načelnik sarajevske općine, svjetski čovjek, otmjen, predstavnik turske vlasti u Bosni. Otac general u Maloj Aziji poginuo je u ustanku u Bosni 1826. Mustafa je odlikovan visokim turskim odlikovanjima. Za boraka u Beču pobudio je opću pažnju. Pod svoju sliku potpisao se latinskim i arapskim slovima. Ovaj životopis izlazi iz faktografske shematičnosti i nastoji pokazati lik otmjenog muslimana što je posve novo u hrvatskoj književnosti i publicistici.

*Stjepanu Mitrovu Ljubišu*⁵⁸ zamjera se u nekrologu što se kolebao između bilježništva i filologije, iako je dobro poznao pučki jezik i što je pokrenuo i uređivao list *Zemljak* koji je birokracija kupila, što mu je sva Dalmacija zamjerila jer je time narušio načelo jedinstva.

⁵⁵ V. K. "Ivan Arnošt Smoler", *Vienac*, XI (1878) br. 11.str. 175.

⁵⁶ [Anonymus]. 1880. "Mihajlo Miroslav Hodža". *Vienac* XII, 41: 675-676.

⁵⁷ [Anonymus]. 1880. "Mustafa beg Fadil Pašić". *Vienac* XII, 3: 48-47.

⁵⁸ [Anonymus]. 1878. "Stjepan Mitrov Ljubiša" *Vienac* X, 48-49.

O crnogorskom vojvodi Maši Vrbici izišao je životopis.⁵⁹ On je učio u normalci na Cetinju, borio se kraj Spuža protiv Pipera jer su crnogorske nahije bile nejedinstvene i često su otpadale od vlasti u Cetinju. Vojevao je i protiv Omer paše Latasa. Knjaz ga je poslao u Petrograd u topničku školu, onda je vojevao protiv Albanaca, pa 1858. kod Grahova. Godine 1873. pratio je knjaza na bečku izložbu i zastupao Crnu Goru u Beogradu i Bukureštu. Ima tri sina, a dva studiraju na bečkom vojnom učilištu *Theresianum*.

Tipičan je za to doba životopis bugarskog hajduka i pjevača narodnih pjesama *Zilja Marka*⁶⁰ koji je predvodio bugarsku legiju u ustanku i pobijedio Turke kod Plevne. Mnogo više pažnje *Vienac* je posvetio Marinu S. Drinovu.⁶¹ Pisac životopisa se divi odakle toj siromašnoj zemlji toliko snage da ustroji državni aparat. Pod Turcima Bugari nisu mogli biti činovnici. Sada imaju europski naobraženo činovništvo što je u prvom redu zasluga Drinova rođena 1838. u Panagurištu, kraju gdje je počeo ustanak. Drinov je studirao u Moskvi, bio je učitelj djece kneza Galicina. Putovao je s njim u Italiju, Švicarsku i Češku. 1869. je napisao povijest bugarske crkve. Ta i druge knjige tiskane su u Beču. Blgarsko knjižovno društvo osnovano je 1869. u Braili jer to u Bugarskoj nije bio moguće. Pomagali su ih bugarski trgovci, pa je to društvo izdavalo i časopis. Drinov piše k tome povijest Srba i Hrvata, a kad je sjeverna Bugarska oslobođena, Drinov je postao načelnik prosvjete i otvorio prvu javnu knjižnicu. Ovaj životopis prožet je vjerom u napredak, a u njemu odzvanja oduševljenje 1878. godine u kojoj je Turska istjerana iz većeg dijela Balkana.

U *Vienacu* se pojavio i životopis kneza *Čerkovskog*⁶², potomka stare obitelji koja je dobila kneževski naslov kad su se pokrstili u Bugarskoj. Jedna žena iz potomstva Marija Tangrukova bila je druga žena Ivana Groznog. Stric Horošaj Murza oženio se Marijom Romanovom, sestrom patrijarha Filareta. Vladmir A. Čerkovski bio je od 1869. gradonačelnik Moskve, pa upravitelj Bugarske uz generala Demontovića i Balda Bogišića. Pisac se na kraju okomio na zvjerstva koja Turci rade u gušenju bugarskog ustanka.

Bugarska i starobugarska pismenost imaju svoje značenje i mjesto u ruskom starinarstvu jer su pravoslavlje i pismenost stizale u Rusiju preko Bugarske u ranom srednjem vijeku.

Ovaj pogled po slavenstvu pokušaj je stvaranja slavenske uzajamnosti. To je kulturni, ne politički pokušaj koji ne počiva na politici jer nije vodio računa o velikom nepovjerenju u odnosima Rusije i bečkog Dvora kroz cijelo XIX. st. koji je na Jelačićev savjet Dvoru doveo do izoliranja Mađarske, pa ona nije dobila Dalmaciju, kako je to Kossuth Lajos tražio 1848., a onda je zaobiđena u austrijskoj politici prodora na jugoistok koja je završila tako što je berlinski kongres ovlastio Austro-Ugarsku da "okupira" Bosnu i Hercegovinu, dao joj je suverenitet nad Srbijom (Pederin 2003: 130-146) i Crnom Gorom (Crna Gora je priznala austrijski suverenitet 1872.), a to je, kako naprijed vidjesmo, bio poraz slavjanofila s kojim

⁵⁹ [Anonymus]. 1879. "Mašo Vrbica". *Vienac* XI, 17: 270-271.

⁶⁰ Po Veljku Stojanovu, Zilja Marko. 1877. *Vienac*, IX.

⁶¹ S. V. 1879. "Marin S. Drinov, prvinačelnik prosvjete u kneževini Bugarskoj". *Vienac* XI, 28: 443-445.

⁶² [Anonymus]. 1877. "Knez Čerkovski" *Vienac* IX: 601.

je Rusija izgurana iz Porte i Europe. (v. Pederin 2005: 231-247, 325-331, 426-459; 2001a; 2001b). U uredništvu *Vienca* kao da se o ovome ništa nije znalo i slavenska uzajamnost ostala je idealistički san. Ili se možda i znalo, jer o Marinu Drinovu se čita kako se školovao u Moskvi (Bugarska je odlukom berlinskog kongresa postala ruski protektorat), ali Mašo Vrbica šalje svoje sinove na studij u Theresianum, a i Mustafa beg Fadilpašić dolazi u Zagreb i Beč. Tamo ga lijepo primaju i nitko se ne pita je li se on 1878. borio s ostalim begovima protiv c.k.vojske koja je bila hrvatska vojska pod zapovjedništvom dvojice hrvatskih domaršala Josipa Filipovića i Stjepana Jovanovića.

U XX. st. nastao je najprije engleski Commonwealth, pa pojam *English speaking World*, *Mundo hispanico*, *Lusofonia*, *francophonie*, a to je kulturno, ali i političko i gospodarsko zajedništvo nekadašnje kolonijalne središnjice s bivšim kolonijama. Slavenstvo nije stvorilo ništa slično, a tu je igralo ulogu slavjanofilstvo s planovima da stvori unitarnu Rusiju kojoj će pridodati ostale Slavene, ali i činjenica da su slavjanofili priznavali Slavenima samo pravoslavce, a ima pravoslavaca koji nisu Slaveni. I napokon činjenica da je kult narodnog jezika kao umjetničkog i duhovnog nadahnuća ugasnuo u XX. st. Na drugoj strani životopisi zapadnoeuropskih, a i čeških veličina odražavaju poštovanje uredništva prema napretku znanosti, ali upada u oči da demokracija, jednakost pred zakonom, sloboda tiska, slobodni izbori, ukidanje cenzure igraju malu ulogu u *Viencu*, a još manju u ilirizmu.

HRVATSKI VELIKANI

U životopisu *Julija Klovića*⁶³ ovaj sitnoslikar mora u Italiju zbog plemićke samovolje i "turskog kopita". Pisac i ne pomišlja da bi turska kultura mogla biti privlačna južnim Slavenima. Ne navodi da je još u XV. st. mnogo Hrvata odlazilo u Italiju gdje su bolje zarađivali (Pederin 1991a: 339-340). Klovićev život pisac opisuje kao traženje i nalaženje učitelja (*magister*), zaštitnika, život na dvorovima. Odlazak u samostan, pa izlazak iz samostana. Iako svećenik, imao je ljubavnicu Njemicu. Sve je prožeto žaljenjem što Klović, iako Hrvat, nije živio u Hrvatskoj, ali se ipak uvijek izdavao za Hrvata. Iza ovog žaljenja stoji uvjerenje druge polovice XIX. st. da svi Hrvati, Nijemci itd. moraju živjeti u svojim zemljama. Vlasti su se protivile iseljavanju, znanosti i umjetnost bile su nacionalne što je lako u slučaju povijesti, književnosti ili jezikoslovlja, ali teže u slučaju likovnih umjetnosti i glazbe koje nisu vezane uz jezik.

Životopisu *Jurja Križanića*⁶⁴ bio je suđen znatan utjecaj u budućnosti. Krempler polazi od Kukuljevića – *Književnici u Hrvatah uz prve polovice XVII. vieka s ove strane Velebita* (U Zagrebu 1869). Krempler opisuje vrlo uzbudljivi Križanićev život i nastojanja da ujedini slavenstvo. To je odgovaralo čežnji hrvatskih intelektualaca toga doba koji su vjerovali da će naći oslonac u slavenskom jedinstvu ili barem slozi. On polazi od nazora da svi Slaveni govore istim jezikom koji se dijeli na dijalekte. Tu se Krempler oslanja na Dantea. Zapravo se Križanić oslanjao na takvo uvjerenje

⁶³ [Anonymus]. 1876. "Julijo Klovio hrvatski slikar XVI. vieka". *Vienac* VI, 6: 91-98

⁶⁴ "Jurko Križanić". 1872. piše Pajo Krempler. *Vienac* V, 4: 633-637., br. 40: 633-637.

Rimske kurije, čiji poklisar Križanić nije bio, tako i Krempler. Rimska kurija je međutim pokušavala stvoriti odnos s pravoslavnima i crkveno jedinstvo u čemu je hrvatski jezik odigrao stožernu ulogu kao veliki europski jezik (Kراسić 2009).

Za Zagreb 1870-ih Križanić je još bio usamljena pojava, a Krempler kao i ostali pisci nisu objasnili Križanićevo progonstvo u Sibir lošim odnosom pravoslavlja prema katolicizmu. Ovdje valja reći da Katolička crkva priznaje i uvijek je priznavala sve sakramente pravoslavne, a pravoslavna nijedan katoličke crkve. Ovaj članak u kojem je Krempler ponovio Kukuljevićev životopis Jurja Križanića pokazuje nastojanja da se nadiđe konfesionalna podijeljenost iz liberalne i laičke perspektive. Drugi rad o Križaniću napisao je Toma Maretić.⁶⁵ Maretić se kao i Krempler oslanjao na Kukuljevića, ali ističe da je Križanić molio zagrebačkog biskupa Vinkovića da mu dopusti čitati misu na grčkom po istočnom obredu, nastojao je da Slovencima osigura pristup u svetojeronimski zavod u Rimu. Međutim, njemu se narodni interesi važniji od vjerskih. Bio je žrtva unije koja je ljutila Ruse pa je zbog toga morao živjeti čak 15 godina u progonstvu u Sibiru. Ipak, on je prije panslavist, nego borac za uniju. Maretić ga prikazuje kao čudnog, svojeglavog čovjeka punog inicijative koji je k tome vrlo načitan, čak se bavi Kabalom, a to je židovski komentar Biblije. On je ponos Hrvatske, ali svoju domovinu nalazi u slavenstvu. Maretić je konzultirao Levakovića o Križaniću, ali naglašava da on u ovom radu piše Križanićev životopis, a ne analizira njegov rad. A u tom životopisu Maretić je našao pitanja panslavizma i uočio da taj pokret nema budućnosti.

Mit Jurja Križanića djeluje do danas, a tako i znanstveno istraživanje njegova rada.⁶⁶ Malo je pisaca kojima se znanost bavila toliko stoljeća.

U životopisu *Markantuna de Dominisa* Rabljanina⁶⁷ Rački ponovno otvara pitanje odnosa crkve i države. Na istoku je država nad crkvom, reformacija također priznaje vlast države nad Crkvom. Rački ne spominje Djela apostolska u kojima apostoli Petar i Pavao priznaju vlast države nad Crkvom. Na zapadu se Crkva i država bore što se odražava na zapadnoj uljudbi. Dominis sudjeluje u toj borbi na strani Paola Sarpija u pitanju sukoba Rimske kurije i Serenissime zbog *interdictusa*. Dominis je u tom smislu napisao *De Republica ecclesiastica* zbog čega ga je posthumno Sveti Zbor za raspoloženje vire (kako se onda kod nas zvala Kongregacija) osudio, pa mu je tijelo ekshumirano i spaljeno. Rački je stavio Dominisa u središte velike svjetske politike, sukob Rima i Mletaka, borbe u kojima Dominis staje uz jednog pa drugog kardinala, stavio ga je i u kontekst svjetske znanosti po njegovim spisima iz optike i dr., ali nije prešutio svoje žaljenje što je on djelovao u inozemstvu, a ne u Hrvatskoj.

Uskočko pitanje dugo se rješavalo. Danas znamo da su uskoci bili prebjezi ili prognanici iz zapadne Bosne. Prognali su ih Turci, ali i pravoslavni *martolossi* koji su još 1715. vojevali na strani Turaka, ali i Mletaka (Pederin 2009b; 2008e; 1981-1982).

⁶⁵ "Gjuragj Križanić hrvatsko-ruski pisac XVII.vieka". 1877. Napisao T. Maretić. *Vienac* IX, 11: 170-174.

⁶⁶ Vorobjova, I. G. i Vorobjov V. M. 2008. Tverskaja rukopis Jurja Križanića, Tver.

⁶⁷ R[ački], F[ranjo]. 1874. "Marko Antun de Dominis". *Vienac* VI, 48-52.

Rački je Dominisu obazrivo zamjerio što je kao senjski biskup bio protivan uskocima, jer je, kako navodi Rački, bio mletački podanik. Nije bio podanik. Bio je rapski patricij i kao takav ravan mletačkim patricijima jer su Dalmatinci imali mletačko građanstvo *ab intus*.⁶⁸ Šenoa je u *Čuvaj se senjske ruke* Dominisa opisao kao izdajicu Hrvatske koji šuruje s Mlecima protiv uskoka. Uskoci su se vraćali u Bosnu i pljačkali, ali uvijek inovjerce. Napokon su se naselili u Vojnoj Krajini.⁶⁹ Ne samo Mleci, nego i dalmatinski gradovi bili su protiv njih jer su ometali trgovinu s Osmanskom Carevinom koja se odvijala preko jadranskih luka. Šenoa je na taj način išao protiv tradicije hrvatske književnosti i povjesnice u kojoj je slika Mletaka pozitivna.⁷⁰

U životopisu *banu Bakaču*⁷¹ ban je pravi nacionalni junak iz teškog doba kad je Hrvatska bila *antemurale christianitatis*. On je sačekao Turke koji su se vraćali iz Ljubljane kod Slunja, zametnuo boj, pobijedio i oslobodio čak 1500 robova. Potom je pobijedio Hasan pašu Predojevića na Kupi kod Siska 1593. i zarobio njegove topove. Filip II. poslao mu je zlatno runo, a kad je umro, nadgrobno slovo govorio je Petar Domitrović. Hrvatska se nije nalazila na putu osmanskih prodora, Osmani su napadali Beč. Međutim, u Hrvatskoj se vodio rat svoje vrste, Turci i *martolossi* otimali su hrvatskim feudalcima seljake i stoku i prodavali ih. Tako i Hasan paša. Oni su na taj način dezorganizirali feudalno gospodarstvo. Poraz na Krbavskom polju bio je početak teškog XVI. st. kad je Hrvatska postala *antemurale i reliquiae reliquiarum olim incltyi Regni*. Feudalne vojske borile su se slabo jer su bile slabo plaćene, malobrojne, a još gore obučene. Turci su plaćali vojsku od harača, a to je bio ratni porez. Imali su nadmoćno konjaništvo, topništvo i ratnu strategiju. Feudalne vojske nisu im bile dorasle u Hrvatskoj, a ni u Mađarskoj i Austriji. Međutim, po smrti Sulejmana Veličanstvenoga počelo je nazadovanje Osmanske Carevine. Junački ban Toma Bakač je svojom pobjedom točno 100 godina poslije poraza na Krbavskom polju označio jasno nazadovanje Osmanske Carevine. Sjaj nacionalnog junaka nitko mu nije više mogao uzeti.

U članku o *Katarini*, pretposljednjoj kraljici bosanskoj⁷² čita se o Stjepanu Ostoji koji se s papinim dopuštenjem rastavio od svoje žene Vojače – seljakinje da bi postao kralj bosanski. Kao kralj oženio se Katarinom, kćeri Stjepana Kosače zahumskog vojvode. Kad je umro, naslijedio ga je njegov sin od Vojače Stjepan, kojeg je sultan dao živa oderati. Katarina organizira obranu u Kozovu kraj Jajca, gdje joj dolazi kralj Nikola Iločki kojeg ona nije htjela potvrditi za kralja. Katarina bježi u Rim, u Zavod sv. Jeronima. Tamo umire. Grob joj je u Ara Coeli, u franjevačkom samostanu na Campidogliju. Taj grob se čuva i popravlja. Mit njezina života vezuje

⁶⁸ Dužd Michael Steno priznao je 1409. Dalmatincima mletačko građanstvo u prvoj dukali prvog sveska Dukala i terminacija u Državnom arhivu u Zadru.

⁶⁹ Bracewell, Catherine Wendy. 1986. *The Uskos of Senj, Banditry and Piracy in the Sixteenth-Century Adriatia*, Ann Arbor, Mich. USA. Danas je istraživanje Markantuna de Dominisa prešlo na znanstveno područje, vidi Dvornik, Joško. 2011. "Markantun de Dominis, velikan hrvatske renesanse". *Nova Akropola*, XXI, 66: 16-19.

⁷⁰ Pederin, Ivan. "Il mito di Venezia nella storiografia e letteratura croata", u : *Mito e antimito di Venezia nel bacino adriatico (secoli XV-XIX)*, Atti del Congresso italo-croato, Venezia, Fondazione Giorgio Cini, 11-13. novembre a cura di Sante Graciotti, 1997. Roma, MMI: 41-63.

⁷¹ [Anonymus]. 1874. "Ban Bakač Toma" *Vienac* VI, 44: 702-703.

⁷² "Katarina pred posljednja kraljica bosanska". 1875. Napisao K. *Vienac* V, 30: 475-478.

se uz franjevece, samostan na Sutjesci. To je mit o hrvatskoj Bosni koju je Hrvatska izgubila dolaskom Turaka. Rim je, dakle, vrlo važan grad u hrvatskoj povijesti, osim ovog groba u Rimu je živjela snažna kolonija hrvatskih intelektualaca koji su djelovali u nastojanjima oko unije sa pravoslavljem, kako navodi Krasić. Hrvatski je tada postao jezikom komunikacije s pravoslavljem, dakle jedan od velikih europskih jezika, a osoba nadležna za sve pravoslavne u Rimskoj kuriji bio je u XVIII. st. zadarski nadbiskup Mate Karaman. Rim je, dakle, bio majka Hrvatima u punom smislu te riječi.

Kroz životopise hrvatskih velikana koji su živjeli u inozemstvu i tamo djelovali, provlači se žaljenje što nisu ostali u Hrvatskoj. To odražava nazor doba u srednjoj Europi koje je smatralo da svi Nijemci, Talijani, Hrvati i drugi moraju živjeti u svojim zemljama. Što nije bilo ostvarivo već zbog sve jačeg iseljavanja u prekomorje. Osim toga, pojam nacionalne znanosti jedva da je postojao u tradicionalnoj Europi, a prirodne znanosti jedva da su nacionalne i danas. Međutim, rad hrvatskih slikara, teologa, fizičara itd. u inozemstvu nas legitimira kao članove europske zajednice i uljudbe o čemu se u ovim životopisima ne čita.

ILIRCI I PREGAOCI (I SLOVENCİ)

Ilirci su bili nositelji preporoda koji je prekinut poslije Jelačićeva vojnog pohoda protiv Mađarske. Apsolutizam je bio doba početnog osuvremenjenja Hrvatske. Slijedilo je ustavno doba 1860-ih godina kad je Ivan Mažuranić u Beču pripremao izgradnju suvremenog državnog aparata (Pederin 1996b) što će uslijediti poslije Nagodbe kad je nastavljen preporodni pokret koji je počeo s ilirizmom. Hrvatska književnost sad se počela razvijati kao suvremena književnost s osloncem na državni aparat iz kojeg su tekle subvencije. Književnost XIX. st. već od samih početaka nije gospodarski pothvat jer je cenzura potisnula trivijalnu i umjetnički bezvrijednu književnost i stvorila pojam nacionalne književnosti koja će biti jedno od sredstava naobrazbe vodećeg sloja nacije. Taj je bio tanak, pa je cenzura zarana morala nalaziti sredstva subvencioniranja umjetnički dobre književnosti (*haute littérature, front rank of literature*) (Pederin 2008a). Književost ilirizma nije imala za sobom državni aparat, koji je onda u Hrvatskoj bio rudimentaran odatle zanosni diletantizam te književnosti. *Vienac* je bio subvencionirani časopis u kojem je nastala suvremena hrvatska književnost. A književnost ilirizma i realizma, oslanjala se na tip minornog pisca i čitatelja koji se onda nazivao *pregalac*. Književnost 1870-ih godina smatrala se organskim nastavkom ilirizma.

Ti pregaoci bili su obično krajišnici, sinovi časnika ili dočasnika ili drugih zaposlenika u Krajini. Imali su lošu naobrazbu, najčešće neki trogodišnji upravni tečaj u Zagrebu ili Grazu (kao Ivan Trnski) – *Upravni naukovni tečaj za krajinu*. Neki su imali samo po tri razreda pučke škole, pa su ipak radili kao pučki učitelji. Bili su "čelik-značaj", vrlo predani i požrtvovni u svojem domoljublju, često se u njihovim životopisima čita da su ih primali razni uglednici ilirskog pokreta. Oni su marljivo čitali, često učili jezike i prevodili. Neki od njih borili su se pod Jelačićem u Mađarskoj. U životopisima se obično čita da su morali mnogo raditi pa im nije ostajalo vremena da pišu kao pisci u velikim narodima. To je svakako istina, ali i u velikim narodima malo je pisaca koji su kao Heine, Thomas Mann ili Gerhart

Hauptmann mogli živjeti od autorskih honorara. Njihova glavna vrlina bila je što su bili bliski narodu i narodnom jeziku – štokavštini, a mnogo iliraca bili su kajkavci i trudili su se da što bolje nauče štokavštinu. Kukuljević i Šenoa ipak nisu dobro znali štokavski. U toj bliskosti narodu i štokavštini ostvario se ilirski pojam demokracije. Životopisi tih pregaoca su gotovo formulari, a životopis i inače ima sklonost da se bliži formularu.

Međutim ti životopisi daju bijednu sliku o kulturnim prilikama u predožujskoj Hrvatskoj. Terezijanska reforma školstva (Grimm 1987) jedva da je odjeknula u Hrvatskoj, u Hrvatskoj koja se ušančila iza mađarskog ustava važio je feudalni mađarski Verböcziejev zakonik i taj zakonik bio je predmet studija na dvogodišnjoj Pravoslavnoj akademiji u Zagrebu. Suvremeni austrijski građanski zakonik donesen 1811. uveo je tek Jelačić za apsolutizma i ustrojio suvremeno sudstvo.⁷³ Valja ipak spomenuti da je 1832. godine Ivan Derkos čitao svoj spis prijateljima. Spis *Duh domovine nad sinovima svojim koji spavaju* prvobitno je napisao na mađarskom kao polemiku protiv mađarskih presizanja. Josip Završnik, rođen 1769. u Rijeci, bavio se filološkim radom i smatra se Gajevim pretečom.⁷⁴ Doba koje je prethodilo ilirizmu smatra se dobom mraka i germanizacije, osobito za apsolutizma, iako do danas nije poznat ni jedan zakon ili propis da netko u Hrvatskoj morao učiti njemački. Njemački nikad nije bio uredovni jezik u Hrvatskoj. Mi smo imali u to doba pisaca na njemačkom. To su bili Josip Jelačić i Therese von Artner koji su napravili korak naprijed u književnosti tako da njihovo djelo nema municipalni karakter kao starija hrvatska književnost, već se obraća jednom širem krugu sličnom naciji Pederin 1983, 1984).

Pa ipak, ovi rodoljubi i zanesenjaci bili su temelj i oslonac hrvatske književnosti i politike gotovo do kraja XIX. st. i stvorili su dobar dio čitatelja *Vienca*.

U nekrologu *Ljudevitu Gaju*⁷⁵ pisac prikazuje Gaja kao pojavu iz nasljeđa Tome Mikloušića, Pavla Vitezovića, Maksimilijana Vrhovca. Piše kako se Gaj obratio caru da mu dopusti da izdaje časopis, što mu Mađari nisu htjeli dopustiti. To upućuje na oslonac iliraca na Dvoru (Pederin 2010a). Zahar ga opisuje kao izvrsnog govornika, ne pisca koji je znao okupiti sljedbenike i stvoriti rodoljubno oduševljenje. Gaj je pao u drugi plan kad je Jelačić potegao sablju. Mi moramo dodati da je Gaj bio ipak marginalna ličnost jer nije bio član Sabora koji je poslao Jelačića preko Drave. Začetnik ilirizma je svakako grof Janko Drašković sa svojom *Disertacijom*⁷⁶. Ako je Zahar napisao ovaj nekrolog, on je time istaknuo da je književnost realizma organski nastavak ilirizma. Slično važi i za nekrolog Demetru⁷⁷ koji se opisuje kao najsvestraniji, najbolje obrazovan i najplodniji pisac ilirizma. Demeter je k tome historicist, a historicist je imao dugu budućnost u drugoj polovici XIX. st.

⁷³ Vidjeti spise o upravi za doba apsolutizma počam od 1949. koji se nalaze u Hrvatskom državnom arhivu br. 7721-7869 ZM 17/148. Hrv. Zagreb, Z 1126. Rad o Jelačićevom djelovanju u osuvremenjenju za apsolutizma spreman je za tisak.

⁷⁴ Nosić, Milan. 1997. Gajev preteča Josip Završnik i njegovo djelo. Rijeka: Hrvatsko filološko društvo. Još o kulturnim zbivanjima preporodnog tipa u Hrvatskoj Pederin, Ivan. 2007d. "Theresianum, počeci njemačko-hrvatskih književnih i kulturnih odnosa i ilirizam" *Kolo* XVII, 3: 256-240.

⁷⁵ Z[ahar], I[van]. 1869. "Ljudevit Gaj". *Vienac* I, 17: 204-266.

⁷⁶ O grofu Janku Draškoviću održan je I simozij, vidi *Kolo*, god. XVII (2007) br.3

⁷⁷ [Anonymus]. 1869. "Dr. Dimitrija Demeter". *Vienac* I, 26: 415.

Jedinstven i zapravo antologijski je životopis Trnskoga Petru Preradoviću.⁷⁸ To je životopis kako je Preradovića vidio njegov prijatelj Trnski. Opis njegove službe i vojevanja tijekom kojeg je služio u istoj pukovniji s Ivanom Kukuljevićem Sakcinskim koji mu govori o staroj dubrovačkoj književnosti. Preradović prevodi Gundulićevog *Osmana* koji objavljuje hrvatski Židov njemačkog jezika Eduard Breier u časopisu *Croatien*. U Mlecima upozna Špira Dimitrovića Kotaranina koji ga pobuđuje da piše hrvatski, u Zadru upoznaje Antu Kuzmanića, vojuje pod feldmaršalom grofom Janom Radetzkim u Lombardiji. Postaje Jelačićev pobočnik. Ovaj životopis se čita kao hod hrvatskih krajišnika u c. k. vojsci prema nacionalnom osviještenju, a ono je počelo još za Napoleonskih ratova kad su se Francuzima u Dalmaciji suprotstavili hrvatski generali koji su došli do utjecaja na Dvoru (Pederin 2010b).

U nekrologu *Vjekoslavu Babukiću*⁷⁹ čita se da je rođen u Požegi kao sin purgera i licitara. Otac ga je poslao u školu u Gradišku da nauči njemački, pa u Pečuh da nauči mađarski, pa u Szegedin i napokon na studij u Zagreb gdje je upoznao ilirce i Gaja. Izdržavao se tako što je podučavao djecu i prepisivao listine u arhivu, vrlo obrazovan i ilirac koji je bolje od većine njih znao štokavski pa je uređivao *Danicu ilirsku* i napisao slovnice slušajući jezik prostih ljudi. Time je postao duhovni otac mladih iliraca. Vrlo marljiv i dosjetljiv u širenju hrvatske knjige. Dopisivao se s Karadžićem, Hadžićem, Svetićem i Savom Tekelijom (grof Tököly Sebastian). Čitajući ovaj nekrolog, moramo se zadiviti kako je ovaj čovjek iz male Požege i malograđanskih prilika osjetio nezadrživu želju da napreduje zajedno sa svojim narodom pa je i predavao hrvatski jezik na Pravoslavnoj akademiji u Zagrebu.

Značajan je životopis *Ferde Rusana*.⁸⁰ Pjesnik zanosnih pučkih popjevaka – koje "posija srećnom rukom po rodnoj njivi" pa su ušle u narod i smatrale se narodnim pjesmama. To je budnica "nek se hrusti četa mala" i druge. Te budnice širile su nevjerojatno oduševljenje iliraca za narod. Otac mu je bio krajiški natporučnik. Kad je Ferdi zapovjednik zabranio da čak i sa prijateljima govori hrvatski (a njemački je bio jezik vojske) Ferdo mu je odgovorio da će radije napustiti zavod nego svoj jezik. Zapovjednik zavoda dao je Ferdi pravo. Onda je vojevao u Italiji, postao časnik, poslan u Pečuh gdje je u Hrvatskoj čitaonici okupljao vatrene Hrvate. Mađari su mu pravili smetnje. On je u Hrvatskoj kao umirovljenik pokušavao podići kazalište. Uspjeh je bio kratkotrajan, ali je 1861. bio zastupnik u Saboru. Bio je mali pregaoc velika srca i utjecaja na narod.

Životopis *Dragojle Jarnević*⁸¹ znači priznanje da žene imaju svoje mjesto u ilirizmu. Ustvari "Vienac" je baš tih godina mnogo pažnje posvetio ženama i njihovu obrazovanju jer je znao da žene mnogo čitaju, a da je njihova uloga u salonu velika, pa ih je nastojao pridobiti za roboljublje. Vojnici u tvrđavi, pa i u samostanu čitaju njemačke knjige, tako i Jarnević. Odlazi u Graz, upoznaje krug koji se okuplja oko grofa Janka Draškovića, a to su grofovi Oršić, Sermage, Bakač, Festetić, Pejačević, barun Kulmer i Rauch, pa časni starac Juraj Haulik, veliki župan Zdenčaj, Gaj,

⁷⁸ "Petar Preradović". Napisao I[van] T[rnski]. 1872. Vienac IV, 35. 50-554.

⁷⁹ [Smičiklas, Tade]. 1876. "Vjekoslav Babukić (1812-1875)". *Vienac* VIII, 30: 495-498.

⁸⁰ "Ferdo Rusan". 1874. Piše S. S. Kirinski. *Vienac* VI, 49: 782-784.

⁸¹ "Vjekopis Dragojle Jarnevićeve". 1875. Napisao I[van] T[rnski]. *Vienac* VII, 14: 229-232.

grofica Sidonia Erdödy, barunica Condé, većinom rodoljubni ilirci, Stanko Vraz, Ivan Trnski i dr. Ona radi kao guvernanta, ide u Trst i Trnski je pridobije za ilirizam i hrvatsku književnost. Životopis suhoparan, faktografski i idealistički bez pogleda u osobnost i unutarnjost koji je prešutio nemale teškoće u kojima je živjela zapravo Caroline Jarnević, što je počela pisati na njemačkom u zaostaloj paternalističkoj sredini što je bio Karlovac i Vojna Krajina i prolazila sve teškoće kroz koje može proći žena koja nije našla muža, a onda je žena morala biti nježna i nevina da bi našla muža koji će je podržavati u društvu, a to društvo joj je zatvaralo vrata ako je bila neudana kao Jarnević (Sambunjak 2008: 81-82). Trnski nije znao za njezin dnevnik, onda ga možda još nije bila ni napisala, a ona je u dnevniku dala oduška svojim nevoljama, pored ostaloga o spolnoj gladi. Taj dnevnik koji je u naše dane objavljen pobudio je nove radove o Jarnević. Teškoće njezinog položaja kao neudane žene koja je radila kao guvernanta, pa i kao švelja postao je pitanjem hrvatske književne znanosti (Bauer i Dujčić 2007, Šicel 2001).

Nekrolog *Božidara Petranovića* napisao je Rački.⁸² Opisao ga je kao sljedbenika Dositeja Obradovića i Vuka St. Karadžića. Opisao je njegov studij u Padovi i Beču, raspre s Tommaseom, rad u odboru za pravno nazivlje i njegov dobar prijevod austrijskog građanskog zakonika, časopisima koje je pokrenuo, rad o "bogumilima" u Bosni ne spominjući da ih je smatrao herezom pravoslavlja (Šanjek 1976: 11). Rački ne spominje njegov srpski odgoj, ističe da je smatrao da su Hrvati i Srbi jedan narod. Sam Petranović bio je svakako Srbin, ali je bio i željan političke karijere pa je karijeri nešto i žrtvovao (Perić 1983).

U životopisu *Meda Pucića*⁸³ Šenoa prešućuje da je bio dubrovački vlastelin i grof. Velikaši, osim onih povijesnih, nisu igrali ulogu u kulturi ilirizma, iako su vodili politički ilirizam (Pederin 2010a). Šenoa je dalje pisao da je na studiju u Padovi upoznao vojvodu od Lucce, pa je postao njegov komornik, tražio je i dobio otpust od austrijskog državljanstva, održavao veze s najvažnijim hrvatskim i srpskim intelektualcima, bio veza između Cetinja i Beograda, (Pederin 2005: 378-380) ali i s Janom Kollárom, posjećivao je ruskog konzula u Dubrovniku, surađivao s Matijom Banom i Ivanom Augustom Kaznačičem. Austrijska tajna policija nije mu pravila smetnje. Meda Pucića nije privlačila starija dubrovačka književnost, nego zapadnoeuropska pa je otišao u Pariz i tamo živio neko doba. Dobro je poznao svjetsku književnost. Bio je nezavisan duh, pravi dubrovački gospodar koji je na svijet gledao iz višeg zrenika. Onda se opet vratio u Dubrovnik. Šenoa ga je diskretno stavio u prostor između Hrvata, Srba i Crnogoraca.

U nekrologu slovenskom piscu i političaru *Kosti*⁸⁴ pisac stavlja u uvod Kostin poklik da je hrvatsko sveučilište i naše, dakle slovensko. I nigdje se ne spominje da je to sveučilište nosilo ime Franje Josipa. Pisac ne taji da je on sin njemačkog pisca Andreasa Coste, odgojen u njemačkom duhu, ali se priklonio Janezu Bleiweis i njegovom oduševljenju za slovenski jezik i kulturu 1860. Bleiweis je bio bližim ili daljim porijeklom Nijemac. Costa je među utemeljiteljima slovenske

⁸² [Rački, Franjo]. 1975. "Božidar Petranović, pravi član JAZU", *Vienac* VII, 15: 244-245.

⁸³ [Šenoa, August]. 1875. "Medo Pucić". *Vienac* VII, 22: 558-559.

⁸⁴ [Anonymus]. 1875. "Dr. Ervin Henrik Kosta". *Vienac* VII, 29: 389-390.

matice, ljubljanski gradonačelnik i član Narodne stranke, odvjetnik i zastupnik u Carevinskom vijeću. Bio je za književne i političke veze s Hrvatima. Obavljao je brojne funkcije i pisao na njemačkom i slovenskom.

O *Franu Miklošiču*⁸⁵ čitamo spomen Dobrovskog pa o njegovom školovanju u Varaždinu, Mariboru i Grazu, pa o radu u odvjetničkoj pisarni u Beču. Tek 1844. postaje knjižničar u Dvorskoj knjižnici u Beču i počinje proučavati djela njemačkog jezikoslovca Franza Boppa. God. 1848. nalazi se u političkom vrtlogu, biran je u Slovenski sabor, sudjeluje na slavenskom kongresu u Pragu da bi napokon postao profesor na bečkom sveučilištu, filolog i da bi kao i ostali preporodni filolozi proučavao stare rukopise i narodnu književnost. Završava da je bio neobično marljiv, a nama upada u oko da je on po struci bio pravnik, nije imao studij filologije kojeg onda nije ni bilo. Bio je dakle pionir slavistike s velikom inicijativom i znanstvenom intuicijom. I dakako velikom marljivošću i radom. Možemo još primijetiti da je knjižnica odgojila mnogo znanstvenika kakav je bio Baldo Bogišić i drugi što su našli kruha i vremena za znanstveni rad u knjižnicama, pismohrana u kojoj je radio Kukuljević.

U nekrologu *Aleksi Praunšpergeru*⁸⁶ čitamo da je bio čedan, savjestan, neumoran, pravedan, postojan, pogodan, domoljuban i rodoljuban, "evropejski naobražen". Zaslužuje da bude u srcu svakog Hrvata, jer preko velikih upoznajemo svaki narod. Bilo je to uvjerenje XIX. st. koje još nije poznavalo masovnu kulturu i pokrete, a kult veličine nastao je s Napoleonom. On potječe iz stare obitelji koja se doselila iz Donje Austrije. Plemstvo su stekli u ratovima protiv Turaka. Žigrović je naveo i neke od njegovih predaka, potom roditeljsku kuću, studij u Beču, znanje talijanskog, francuskog i njemačkog jezika, pa studij prava u Zagrebu. Bio je poručnik Narodne garde. Žigrović piše povoljno o francuskoj vlasti, ali loše o Dantonui Robespierreu, a austrijsku vlast opisuje kao vlast arogantnih birokrata. Francuskoj vlasti je naklonjen jer smatra da je u to doba uprava u Hrvatskoj, a trebao je napisati Ilirskim pokrajinama, bila na hrvatskom jeziku.⁸⁷ Poslije opisa njegove liječničke karijere naveo je da ga je Jelačić predložio za medicinskog šefa pri Banskome stolu. Onda je prikazao i njegov književni rad, rodoljublje, rasprave sa Šenoom o narodnom pokretu. Bio je slobodouman i divio se Washingtonu, Cavouru, Garibaldiju, Bismarcku, ali ne i Deáku Ferencu koji nije umio prištedjeti Mađarskoj mnoge nevolje. Ovo nam kaže da liberalizam nije baš bio posve jasan pojam ilircima. Ovdje valja primijetiti da su ovi "liberali" vrlo različiti, a put od Garibaldija do Cavoura i Bismarcka dalek je. Jelačića spominje kao buditelja hrvatske narodne svijesti, spominje Jelačićevu suradnju s Antunom Mihanovićem.⁸⁸

⁸⁵ P[etračić], F[ranjo]. 1876. "Franjo Miklošić". *Vienac* VIII, 7: 105-107.

⁸⁶ "Aleksa plemeniti Praunšperger, doctor medicine, praliječnik kraljevina Dalamacije, Hrvatske i Slavonije, Nekrolog". Napisao ga Franjo Žigrović Pretočki. 1877. *Vienac* IX, 4: 63.

⁸⁷ To nije istina, Francuzi su nam nametali francuski jezik u Ilirskim provincijama, jer su te pokrajine bile dio Francuske. Pederin, Ivan. 2008c. "General Bertrand kao guverner Ilirskih pokrajina". *Kolo* XVIII, 2: 36-58.

⁸⁸ Mihanović je bio austrijski konzul u Beogradu, Bukureštu, Carigradu, Solunu i Smirni. Njegova izvješća išla su najprije Internuncijaturina Visokoj Porti, a potom u Beč. Nažalost Haus-, Hof und Staatsarchiv u Beču naplaćuje čak 37 eura za svakih pola sata istraživanja u pismohrani, bez obzira je li stranka nešto našla ili ne. Nečuveno!

Miho Klaić⁸⁹ opisuje se kao čestiti narodnjak koji je potisnuo "skutonoše prekomorskog tudjinstva". On je "čelik značaj, muž veleuman, pošten od glave do pete". Studirao je filozofiju u Livornu i Padovi. Bio je to škrti i pohvalbeni životopis u kojem je Vojnović prešutio njegovu opću kulturu, nezavisnost i njegov rad na gospodarskom i kulturnom unapređenju Dalmacije (Macan: 1980).

Šenoa u životopisu Janku Jurkoviću⁹⁰ piše da ne valja pisati "vjekopis" živa čovjeka jer on tu bude prikazan kao polubog i što više je vremena odmaklo od njegove smrti, to veći je on. Šenoa ovdje slijedi načelo katoličke crkve da ne valja slaviti živa čovjeka – *Ne laudes hominem in vita sua*. Malo je pravih pisaca, a mnogo *glebae adstricti*. Pisci moraju danju raditi za koru kruha, a noću pišu, a "šuplja gospoština je svemu prijazna što nije hrvatsko...". Ovdje Šenoa polemizira s Jelačićem koji je smatrao da je dobro da u svakoj naciji postoji viši sloj koji govori nekim stranim jezikom, jer je taj sloj most do kulture tog naroda (Pederin 1982b) Šenoa je ovdje i drugdje tražio jednojezičnu naciju da bi dobio tržište za hrvatsko knjižarstvo. Šenoa nastavlja s pitanjem što bi sve hrvatski pisci napisali da su se pojavili u sretnim i bogatim nacijama. Janko Jurković bio je humorist, a Šenoa mu piše životopis da bi pobudio humorističku književnost. Nastavio je s njegovom karijerom, učitelj, ilirac, pravnik, činovnik u Vukovaru pa učitelj na zagrebačkoj gimnaziji, proživio tri faze hrvatske književnosti – ilirizam, apsolutizam (germanizaciju) i ustavno doba s odgovarajućim značajkama književnosti. Dobro poznaje klasičnu i francusku književnost.

Stipana Ivičevića⁹¹ možemo ubrojiti u pregaoce. Šenoa je započeo kako je teško biti veliki pisac u malom narodu i nastavio s prikazom ugnjetavanja Hrvata. Najprije Mleci, pa Nijemci, u Bosni Turci koji guše svaki oblik prosvjete, u Rijeci savez Mađara i Talijana. Šenoa tu spominje Garibaldija koji je u Austriji smatran državnim neprijateljem, a Mazzini je blisko surađivao s Kossuthom Lajosem (Volpi 1998: 3-61; Pederin 2005: 346). Njemu je životopis napisao sam Šenoa, urednik i tada neprijeporna glava hrvatske književnosti. On je seljak koji se bavi skupljanjem leksike, surađuje s vladom u pisanju rječnika, nastoji stvoriti pismo sa znakovima razumljivim svim narodima – *pasigrafiju*, ali nema uspjeha. Napisao je i neke drame koje su odbijene, pisao je bukvar, računice i čitanke za škole. Njegove pjesme su silno pučke i silno hrvatske, ali su pune lokalizama, riječi iz puka, a i talijanizama. On je blisko vezan s pukom iz kojega je potekao i s kojim živi. Postao je makarski gradonačelnik, vlada ga je potvrdila, zaboravivši ili oprostivši da je osuđen jer je bio karbonar (o čemu ipak nema potvrde u zadarskoj pismohrani). Bio je protivnik talijanaša, isticao vjernost Dalmatinaca koji nisu pristali uz talijansku revoluciju.⁹² Ivičević nema uspjeha ni u politici, ali je jasno na strani narodnjaka i protiv talijanaša.

Onda se Ivičević približio vladinim listovima pa su ga počeli napadati da je izdajica. On se vrlo uporno i temperamentno branio. U to je uspio uvjeriti Šenou

⁸⁹ [knez dr.Kosto Vojnović]. 1877. "Mihovil Klaić". *Vienac* IX, 11: 179.

⁹⁰ [Šenoa, August]. 1878. "Janko Jurković". *Vienac* X, 16: 259-260.

⁹¹ [Šenoa, August]. "Stjepan Ivičević". *Vienac* X, 37-41.

⁹² To nije sasvim točno. Bilo je Dalmatinaca koji su se borili na strani talijanskih revolucija. Pederin, Ivan. 2005. *Dalmacija i Hrvati u vanjskoj politici bečkoga dvora*. Zadar: MH: 369.

koji je završio da on nije izdajica, ali je "samo na kratak čas posrnuo – al dignite kamen, bacite ga na Ivičevića, ako smijete".⁹³

Ivičević je tip provincijalog pisca i političara, čestit, požrtvovan, zanesen, krut u svojim rodoljubnim stavovima i vrlo blisko vezan s pukom. Bio je seljak i bavio se poljskim radovima, živio je teško, ali je bio zanesen hrvatskim rodoljubljen, neumorno je radio, dopisivao se s mnogima.⁹⁴ Ako bolje pogledamo on je isti kao i njegov zemljak Mihovil Pavlinović, isti tip čovjeka, tek što je Pavlinović bolje obrazovan, zna nekoliko jezika, ima širi pogled i više uspjeha kao pjesnik i političar. Obojica su tipovi hrvatskih intelektualaca, vrlo karakteristični za XIX. st. po društvenom porijeklu, stavu i držanju. Hrvatsko rodoljublje je konstrukcija koja je obojici dala smisao. Ako je Šenoa objavio članke o dvojici pisaca i filologa iz niskih društvenih slojeva, a Stipan Ivičević bio je čak poluseljak, on je time dokazao svoj liberalizam i demokratsku autorsku orijentaciju. Ali ti životopisi kažu i o njegovom usmjerenju prema štokavskom i to ne srpskoj ili istočnoj štokavštini. Kažu da je hrvatski jezik onda bio još slabo razvijen, Šenoa, Kukuljević i mnogi drugi hrvatski pisci slabo su znali štokavski. Hrvatski jezik oslanjao se u svom razvitku na jezik puka više nego li na jezik državne uprave. Šenoa je tu stvorio jedan pojmovni svijet kao prostor duhovnog književnog i političkog kretanja tih rodoljuba koji su stvarali i napokon stvorili suvremenu hrvatsku naciju. Oni su nacionalni red, a taj prostor kretanja može podsjetiti na *observantiam* sv. Frane Asiškoga ili sv. Dominika koji su svaki za sebe stvorili lako prepoznatljivi tip redovnika. Šenoa je stvorio u tim životopisima intelektualni red slugu hrvatskom narodu, poniznih i požrtvovnih slugu. Tu djeluju i kršćanske vrline poniznosti i požrtvovnosti kakve se čitaju u životopisima svetaca. Ova dva životopisa su zapravo traženje i prihvaćanje agenata u programu stvaranju Hrvatske kao suvremene nacije. Oni su sukladni putopisu ilirizma, osobito onim putopisima koje su pisali Kukuljević i Trnski što su tražili rodoljubne intelektualce i otkrivali Hrvatsku u njezinim dijelovima (Pederin 2007a: 41-59; 2009).

Jedna socijalna i politička povijest hrvatske književnosti u XX. st. sad se nameće, ali o tome na drugom mjestu.

Šenoa je napisao i životopis *Janezu Bleiweisu*, po imenu Nijemcu, ali slovenskom preporoditelju.⁹⁵ Počeo je sa svećanim sletom Slovenaca, od Trsta gdje su ih tlačili

⁹³ Ovdje navodimo životopise drugih pregaoca kojisuvi pisani po istom kalupu. [Anonymus]. 1874. "Živko Vukasović umro", *Vienac* VI, 33: 527; Smičiklas, Tade. 1876. "Spomen na Živka Vukasovića". *Vienac* VIII, 5: 74-78; [Anonymus], 1878. "Luka Ilić (Oriovčanin)". *Vienac* X, 7: 112.; [Anonymus], 1878. "Dušan Kotur", *Vienac* X, 16; [Anonymus]. "Dr. J. Šupuk". 1879. *Vienac* XI, 52, 635; [Anonymus]. 1880. "Antun Mihanović", *Vienac* XII, 25: 407. Ovaj nekrolog je jako oskudan; B[udisavljević], B[ude] 1880. "Lavoslav Vukelić". *Vienac*, XII, 30-35; Oršić, M. N., Vrbničanin. 1880. "Dr. Dinko Vitezić". *Vienac* XII, 42: 690-691; [Anonymus]. 1877. "Miroslav Kraljević umro". *Vienac*, IX, 39: 634. [Svilović, Luka]. 1877. *Vienac* IX, 42: 632. M[razović], L[adislav]. 1878. "Gjoko Horvatović". *Vienac* X, 26: 421-422; [Anonymus]. 1887. "Edo Zvonimir Asanger". *Vienac* VII, 17: 279; [Anonymus], 1878. "Matija Mesić". [Nekrolog]. *Vienac* X, 49: 774; L[orković], B[laž]. 1881. "Dr. Matija Smodek". *Vienac*, XIII, 40-47; [Anonymus]. 1881. "Mijat Stojanović". *Vienac* XIII, 39: 628; [Šenoa, August]. 1881. "Ladislav Mrazović". *Vienac* XIII, 36: 580; [Anonymus]. 1874. "Fran Kurelac". *Vienac* VI, 28: 447-448.; Životopisi srpskih i crnogorskih pisaca u Viencu nalaze se u: Pederin, Ivan. 1983. "Slika Crne Gore i Srbije u hrvatskom časopisu *Vienac*", *Istorijski zapisi*. XXXVI(LVI), 1-2: 91-108.

⁹⁴ Njegova ostavština postoji, ali sada nitko ne zna gdje je.

⁹⁵ [Šenoa], A[ugust]. 1878. "Dr. Ivan Bleiweis". *Vienac* X, 48: 764-770.

Talijani do Koruške gdje ih je tlačila ponijemčena birokracija. To je bila proslava 70. rođendana Janeza Bleiweisa. Slovenci su bili razjedinjeni narod na važnome mjestu. Škola je njemačka, a Slovenci daju svoje nadarene ljude drugim narodima. Šenoa mu je napisao i nekrolog⁹⁶ i tu ga opisao kao "dobrog pastira" slovenskog naroda koji je k tome i apostol saveza toga naroda s Hrvatima. Nije primijetio da su se Slovenci razjedinjeni upravno kao i Hrvati ipak razvili suvremenu naciju i da im upravne granice u tome nisu smetale.

Šenoa je potom prikazao Bleiweisovu karijeru, školovanje, sposobnost da narodu govori popularno, da lokalpatriotizam digne na nacionalnu razinu, 1844. izradio je slovenski pravopis pa 1848. tražio ujedinjenje Slovenaca. God. 1860. izabran je za zastupnika u Carevinskom vijeću i u slovenski Sabor, primljen u članstvo JAZU. Bleiweis je uzvišen, nesebičan karakter. Šenoa je prešutio njegovo njemačko porijeklo, a nema dvojbe da je Bleiweis bio Slovenac i rodoljub. On je lijep primjer povoljnog odnosa Nijemaca prema matičnim nacijama u Carevni.

U nekrologu *Josipu Jurčiću*⁹⁷ pojavljuje se nadareno seljačko dijete koje se školuje u sjemeništu, knjige mu daje prefekt Gjuro Grabar, pa Fran Levstik i Fran Celestin. On nema vokacije, postaje profesionalac pera, novinar, književnik. Slovenci su slabi političari pa građanstvo govori njemački. Jurčić odlazi u Hrvatsku kao mnogi Slovenci, piše protunjemačku tragediju "Tugomir" koju je zabranio državni odvjetnik. Rana smrt, nedovršeni rukopisi. Ovakav pisac nov je i moderan je tip pisca profesionalca usko vezanog s novinarstvom. Ovdje možemo reći da upadaju u oči vrlo dobri i prisni kulturni odnosi Hrvata i Slovenaca.

Slično se može reći i o *Užareviću*⁹⁸ koji je studirao medicinu sa stipendijom kneza Miloša. Nije svršio studij, već se dao na filologiju pa je sa Mažuranićem izdao rječnik.

Odlazio je u Burgtheater. On je kao mnogi drugi studirao znanost koju nije volio pa je strastveno pristao uz filologiju.

U životopisu *Josipa Pančića* iz Bribira⁹⁹ čita se da je rektor Velike škole u Beogradu, liječnik i prirodoslovac, koji je s Robertom Visianijem iz Šibenika izdao *Planetarum serbicarum* (1860). On je bio austrijski državljani, a tako i kasniji ministar vojni Kraljevine Srbije Dragutin Franasović iz Orebića, pa inženjer Josip Slade koji je u Crnoj Gori gradio ceste, Baldo Bogišić koji je uredio pravne prilike u Crnoj Gori.¹⁰⁰

U životopisu *Franca Prešerna*¹⁰¹ pisac najprije opisuje njegovo školovanje, studij prava u Beču gdje je upoznao Anastasiusa Grüna (Grof Auersperg), kojeg je podučavao pa su oni zajedno čitali Valvazora, pa F. L. Čelakovskog, a on mu je

⁹⁶ "Dr. Janez Bleiweis" 1881. *Vienac* XIII, 49: 773.

⁹⁷ S[elak], J. 1881. "Josip Jurčić". *Vienac* XII, 25-26.

⁹⁸ [Anonymus]. 1881. "Dr. Jakov Užarević". *Vienac* XIII, 35: 564.

⁹⁹ [Anonymus] 1879. "Pančić Josip". *Vienac* XI, 7: 110.

¹⁰⁰ Crna Gora je od 1872. austrougarski protektorat, kako naprijed vidjesmo, a Srbija je to postala 1881. Pederin, Ivan. 2003. "Austrougarski prodor na Balkan – protektorat nad Srbijom 1879-1881", *Kolo* XIII, 130-146.

¹⁰¹ [Anonymus]. 1879. "Dr. France Prešeren". *Vienac* XI, 31: 492-494.

davao slavenske knjige. Bio je činovnik u Ljubljani, pa odvjetnik u Celovcu, gdje je upoznao rodoljubnog biskupa Antona Slouška. Slovenci su nerado prihvaćali njegove pjesme jer su ga smatrali liberalom. Onda je bio odvjetnik u Kranju. Umro je 1849., a nadgrobni spomenik postavio mu je Janez Bleiweis.

O Prešernu pisao je i Celestin.¹⁰² Poslije školovanja i studija prava bio je učitelj grčke i rimske povijesti u Klinkowtztzrömovu zavodu u Beču, a njegov đak bio je Anastasius Grün (grof Auersperg). Nabrojio je njegove književne radove koje nije analizirao kako su to radili pozitivisti, ali je izvijestio o njegovu čitanju Vodnikovih i Ravnikarovih djela, pa poznanstvu s Kopitarem i Čelakovskim. Njegov književni rad i zanimanje za slavenstvo ima dakle svoje pretke. Kopitar, koji je bio cenzor, nije imao smisla za književnost, križao je i prerađivao njegove pjesme, čitateljstvo je nalazilo da su one nemoralne. Imao je i daljnjih teškoća sa cenzorima. Palio je svoje pjesme pred smrt. Potom je Celestin pisao kako je francuski književni klasicizam poražen u Francuskoj revoluciji, nova snaga je liberalno građanstvo, kojem Ilirske pokrajine daju snagu pa je u to doba na ljubljanskom liceju osnovana katedra za slovenski jezik.¹⁰³ Celestin je potom istakao njegovu snažnu muževnu ličnost, demokratičnost i književnu samostalnost, pisao je o ženama u koje je bio zaljubljen, što spada u životopisnu književnost XIX.st. Čak ga je usporedio s Petrarkom, a dodao je da Prešern nikad nije razgovarao sa svojom Julijom, a nju su njegovi stihovi ljutili.

U nekrologu *Ani Vidović*¹⁰⁴ pisac ističe da je ova druga književnica ilirizma pisala u doba kad u Dalmaciji nije postojalo ni jedno književno društvo ni časopis. Ipak je osvojila žene za domovinu, a Mažuranić je usporedio njezin jezik s Homerovim i Ossianovim, zapravo jezikom Jamesa McPhersona.

*Ivan Trnski*¹⁰⁵ uvodno se opisuje kao pisac što je uvijek na braniku, a na kraju da je otac hrvatske metrike. Između toga se čita da je sin školnika. Po smrti oca školovao se u latinskoj školi u Zagrebu pa u Grazu gdje je polazio trogodišnji upravni tečaj. O životu u Grazu ništa, a ništa ni o njegovom mučnom službovanju u Vojnoj Krajini gdje je 1867. postigao čin pukovnika.

U članku o Kopitaru¹⁰⁶ čita se o njegovu djetinstvu i školovanju, radio je kao privatni učitelj kod baruna Sigismunda Zoisa, kasnije kao knjižničar, upoznao je Valentina Vodnika, pjesnika *Oživljene Ilirije*, kao kasnije Prešern i Miklošič studirao je pravo, kao poslije njega Miklošič i drugi pisci, bio je cenzor, pa činovnik u Dvorskoj knjižnici. Autor ne kaže da je bio kustos, preuzeo je knjige koje su Francuzi odnijeli, autor nije spomenuo da je nabavljao i odnosio stare knjige iz Dalmacije u Beč (Pederin 2008a: 35-38). Autor nije uočio da je Kopitar bio vrlo ugledna i moćna ličnost u Beču. Piše o njegovim putovanjima u London, Oxford, Prag, Berlin, Leipzig, Nürnberg, München, Mletke, Bolognu, Rim, ali o tome ništa potanje. Osvrnuo se na njegov paleografski rad iproučavanje glagoljice, bio u vezi

¹⁰² Dr. Celestin, Fr[an]. 1881. "France Prešeren". *Vienac* XIII, 41-49.

¹⁰³ To je upitno jer su ilirske pokrajine bile dio Francuske u kojoj je uredovni jezik bio francuski, v. Pederin, Ivan. 2008c. "General Bertrand kao guverner Ilirskih pokrajina". *Kolo* XVIII, 2: 36-58.

¹⁰⁴ [Anonymus]. 1879. "Anka Vidovićeva umrla u Zadru". *Vienac* XI, 39: 628.

¹⁰⁵ "Ivan vitez Trnski". 1880. *Vienac* XII, 3: 46-47.

¹⁰⁶ B. K. stogodišnjici Bartolomeja Kopitara. 1880. *Vienac* XII, 35: 560-562.

s Miklošičem, Jagićem, Martinom Hattalom, ruski car Nikola I. mu je izda 1843. Remsko evanđelje, savjetovao je Karadžića i druge znanstvenike s jugoistoka, ali je bio neprijatelj Gajev i smatrao da su samo čakavci u Dalmaciji Hrvati. Bio je protiv Gajevog pravopisa, ali ipak nije uspio onemogućiti ilirizam. Mi se ovdje moramo pitati je li on ili Karadžić autor tvrdnje da su samo čakavci Hrvati što je Karadžić napisao u *Kovčežiću*. A ta tvrdnja imala je dugotrajne posljedice u Njemačkoj.¹⁰⁷

Stanko Vraz bio je jedan od stupova ilirizma.¹⁰⁸ Marković počinje da mu je otac bio Vras, sin je morao biti Anastasius pa je promijenio ime u Stanko Vraz. Opet jedan Nijemac u preporodu. Marković je kratko prikazao djetinstvo i školovanje, a onda pristup hrvatstvu i Gaju jer je smatrao da je Gajev pravopis najbolji, da je Gaj dobro učinio što je za književni jezik izabrao dubrovačku štokavštinu. Prema Markoviću kod Vraza se prepliću ljubav prema djevojci i prema domovini. To je značajka njemačke romantike. Vraz je to stilsko sredstvo preuzeo, iako austrijska cenzura nije voljela romantiku (Kluckhohn 1996: 111). Hrvatska je za Vraza bila kao draga žena, zemlja Zrinskih, Draškovića. Marković je Vraza stavio u krug Miklošića, Davorina Trstenjaka, Prešerna i daje mu time značaj. Marković ističe da je Vraz shvatio da njegova poezija, u kojoj odzvanja slovenski folklor nije za puk, već za srednji stalež. Vraz je osnovao hrvatsku književnu kritiku. Bio je protiv Šafařika koji je smatrao da su Gundulić i Dubrovčani Srbi, ali mu se nije sviđao "školasticizam s nenaravskim urešivanjem" dubrovačkih pisaca. Bio je dakle protivan baroku u književnosti i blizak romantičarima i njihovom jeziku. Bio je u vezi sa ženskim udrugama, a poznao je i groficu Sidoniju Erdödy, ilirku. Tražio je veze s češkim intelektualcima, pa je tiskao knjige u Pragu. Zanimljivo je da ga Gaj nije volio, ali ga je podupirao cenzor(!) Stephan Moyses (Sambunjak 2008:37) kasnije biskup i slovački rodoljub. Marković ne piše da je Moyses bio cenzor u Zagrebu. Bio je u vezi s Petrom II. Petrovićem Njegošem i s češkim piscem Jaroslavom Erbenom. Sudjelovao je na slavenskom kongresu u Pragu. Umro je od sušice i imao veličanstven pogreb. Mogli bismo dodati da je malo koji intelektualac ilirizma poznao toliko intelektualaca u Pragu i na jugoistoku. Marković ga je ovim životopisom uzdigao do jedne od stožernih ličnosti književnosti ilirizma. A Marković je bio jedan od najznačajnijih intelektualaca koje smo imali u XIX. st.

Još jedan životopis o Stanku Vrazu tiskan je u *Viencu*.¹⁰⁹ U tom životopisu Vraz je narodni pjesnik koji nije doživio žetve. Pratila ga je policija dok je putovao po slavenskim zemljama. Patriotizam je onda bila lojalnost, "slovinski domorodac" bio je gotovo buntovnik. U to moramo sumnjati jer su se baš u prvoj polovici XIX. st. bujno razvili narodni pokreti i državni aparati u Češkoj, Mađarskoj i Galiciji. Smatrao je da su Slovenci preslabi pa se okrenuo hrvatstvu, ali je volio cijelo slavenstvo, a Mađari su u to doba tražili svoje suplemenjake u srednjoj Aziji. Kod Vraza je presudno bilo znanje slavenskih jezika i osobna poznanstva sa Šafařikom, Erbenom, Kollárom, Čelakovskim. Bio je siromašan, stariji su ga smatrali ljenčinom, a priznanje je dobio tek poslije smrti.

¹⁰⁷ Pederin, Ivan. 1991b. *Jadranska Hrvatska u austrijskim i njemačkim putopisima*. Zagreb: NZMH. Poglavlje "Putopisi za apsolutizma".

¹⁰⁸ O životu i radu Stanka Vraza piše Franjo Marković. 1880. *Vienac* XII, 36: 370-691.

¹⁰⁹ Stanko Vraz kao rodoljub, Nacrtao B. Šulek. 1880. *Vienac* XII, 36: 591-595.

HRVATSKI ZNANSTVENICI SVEĆENICI

Tu je i nekrolog *Stjepana Schulzera*.¹¹⁰ Bio je sin doseljenog Prusa, pukovnika koji je ranjen i razvojačen. Prešao na katolicizam. Sin Stjepan bio je također vojnik. Došao je do satnika, a onda je i on ranjen i razvojačen. Stalno se naselio u Hrvatskoj koju je zavolio. Kao umirovljenik bavio se mikologijom kao prvi i jedini u Hrvatskoj toga doba. To je za nj bio hobby. Ministar bogoštovlja i nastave zainteresirao se za nj i mikologiju i pomagao mu, Schulzer je mogao nabaviti sitnozor. Objavljivao je na njemačkom, a za koga je mogao pisati hrvatski pita se pisac. Živi zaboravljen. Čita Darwina i smatra da on nije suprotan kršćanskoj čudorednosti. Zanešenjak znanosti. Kao takvog mogli bi ga usporediti sa Louisom Pasteurom. Takav tip neshvaćenog znanstvenika osamljenika čest je u XIX. st. Ilirci su bili više zaokupljeni filologijom i štokavštinom nego prirodnim znanostima.

SVEĆENICI

Rački u životopisu *Katančiću*¹¹¹ piše da je poznatiji u inozemstvu nego u Hrvatskoj jer je rođen 1750. i živio u doba "duševnog dremeža". Poslije prikaza školovanja i stupanja u franjevački red, boravkom u Budimu bavi se poviješću, arheologijom, ali i hrvatskom knjigom. Piše rasprave na latinskom, a pjesme na hrvatskom kajkavski, ali i štokavski. Bosanski govor smatra najljepšim.

Važnija mu je arheologija i baš rimska arheologija, toponomastika i epigrafika. Njegove rasprave čita sam Theodor Mommsen. Njegove rasprave o panonskom jeziku Rački smatra promašenima. U ovom članku upada u oči nesmisao doba za sve što nije književnost, filologija i glagolski rukopisi, a također i uvjerenje da je sve što je prethodilo ilirizmu neka pokrajina tame. Ilirizam je snažno za dugo vremena politizirao filologiju koja je postala njegovim najjačim oružjem.

*Mihovil Pavlinović*¹¹² rođen je u Podgori kraj Makarske pa su ga njegovi neprijatelji nazivali *il romita di Podgora*. Autor odmah na početku stavlja Pavlinovića pod perspektivu protivnika. Nastavlja da je u školi dospio u magareću klupu jer nije znao talijanski. U srednjoj Europi viši je sloj obično govorio nekim stranim jezikom, velikaši francuski, građanstvo njemački, na jugu talijanski. Ako je netko govorio talijanski i k tome imao i talijansko ime, to još izdaleka nije značilo da je bio Talijan. Postojale su dvije doktrine o jeziku. J. G. Fichte i romantičari tražili su jednakost u jeziku, ne pred zakonom (Pederin 1988b). Jelačić je smatrao da je dobro i potrebno da u svakoj naciji postoji jedan viši sloj koji govori stranim jezikom jer je to most do kulture drugog naroda (Pederin 1982b). Najvjerojatnije je da je Kosto Vojnović govorio talijanski. Šenoa je prionuo uz Fichtea (a nije sigurno ni da bi ga čitao) jer je stvarao hrvatsko čitateljstvo i u tome velikim dijelom i uspio. Vojnović slijedi Šenou, urednika *Vienca*. Međutim Pavlinović je naučio strane jezike pa je čitao Lodovica Ariosta, Alessandra Manzoniya, Torquata Tassa,

¹¹⁰ [Anonymus]. 1880. "Stjepan Schulzer pl. Müggenburžki". *Vienac* XII, 45-48, 48-49.

¹¹¹ [Rački, Franjo], 1880. "Matija Petar Katančić", *Vienac* XII: 15-16.

¹¹² Mihovil Pavlinović, Životopis nacrtao dr. K[osta] V[oynovi]ć. 1875. *Vienac* VII, 27 438-441.

Dantea, Vincenza Giobertia, Cesare Cantù, pa francuske pisce Bossueta, Fénelona, grčke, Homera i Herodota, njemačke pisce Immanuela Kanta i Friedricha Schillera. Vojnović je svjestan važnosti europske naobrazbe. Ali Pavlinović se bavi i narodnim pjesništvom. Ovo obrazovanje i rodoljublje je konstrukcija kojom Vojnović definira Pavlinovića. On je prijatelj s Vladislavom Vežićem, Kostom Vojnovićem. Na ovaj način mu Vojnović daje priznanje u skupini rodoljubnih intelektualaca koji znače Hrvatsku.

On ga smješta i u vrijeme. Najprije školovanje u sjemeništu, osnivanje "Regimente Nebojša" koja politički vojuje pod geslom "Bog i Narod", ali se razilazi za apsolutizma.¹¹³ Poslije toga bori se protiv "talijanštine". Ovo znači heroizaciju. Vojnović ne precizira da je to bila borba protiv uvođenja talijanskog kao uredovnog jezika, jer Jelačić je uveo hrvatski kao jezik države, strani jezici bili su jezici obrazovanog društva. Putuje po Bosni, uči kod makarskih frajevaca, počinje glagoljati pa ga neprijatelji nazivaju "panslavistom" što je bilo opasno u to doba jer je između Austrije i Rusije vladalo veliko nepovjerenje i suparništvo. U Saboru se Pavlinović bori za hrvatski jezik, svako njegovo djelo odiše hrvatstvom. Njegov protivnik u Dalmatinskom saboru je talijanski zastupnik i dvorski savjetnik Luigi Lapenna.

Pavlinović ima čvrst oslonac u narodu, član je kaptola sv. Jeronima u Rimu, govori u Carevinskom vijeću. Uopće on je izvrstan govornik što je bilo važno u preporodno doba i u drugim narodima, kao kod Mađara gdje se kao govornik isticao Kossuth Lajos, pa Jókai Mor. Govornik ilirizma bio je Kukuljević.

Pavlinović je dakle političar i intelektualac, o njemu kao svećeniku malo kaže, iako je Vojnović bio katolik. On ga je ovim životopisom u najuglednijom hrvatskom časopisu smjestio u panteon hrvatske intelektualnosti i politike. Taj svijet hrvatske politike i uglednika intelektualnog života je svijet u koji je Vojnović smjestio Pavlinovića i s time otkrio njegov karakter. On ističe i njegovo čelično poštenje, ali ne i njegovu pobožnost, a don Mijo Pavlinović bio je pobožni svećenik uzorna života. Međutim država Austrija kao i ostale države u Europi u XIX. st. bila je laička. Šenoa je bio umjereni protuklerikalac (Pederin 1996) a Pavlinović liberalni svećenik vezan s liberalnim katoličkim filozofom Antoniom Rosminijem i s također liberalnim austrijskim bizantologom G'frörerom.¹¹⁴ Zanimljivo je da je njemački životopis toga doba stavljao intelektualce uz bok vojnika i državnika i time ih heroizirao i izgrađivao uvjerenje o političkoj nadmoći Pruske. Kod nas u *Viencu* jedva da ima životopisa naših velikih državnika i vojnika, kakvi su bili domaršal grof Josip Jelačić, domaršali barun Stjepan Jovanović i barun Josip Filipović koji su oslobodili Bosnu i Hercegovnu. Njima su posvećeni kratki životopisi u listku. Nema Ivana Mažuranića. Nema ni biskupa i teologa kakav je bio kardinal nadbiskup zagrebački Juraj Haulik Varaljski, pa ni đakovačkog biskupa Josipa Jurja Strossmayera. Nema ni velikaša kakav je bio grof Janko Drašković i njegova skupina grofova i baruna koji su pokrenuli i vodili politički ilirizam i poslali

¹¹³ Kod nas se udomačio termin Bachov apsolutizam što ostavlja dojam da je Austrija samo tih godina bila apsolutistička. U stvari ona je bila apsolutistička, manje ili više do 1918.

¹¹⁴ O tome moj naprijed navedeni rad.

Jelačića s vojskom preko Drave¹¹⁵. Živuci i nedavno umrli daleko su brojniji među životopisima nego povijesne ličnosti.

O *Matiji Mesiću*¹¹⁶ čitamo samo o njegovom školovanju, radu na udžbenicima, suradnji s Kukuljevićem i predavanjima povijesti na gimnaziji, te da je bio svećenik Patetični uvod odnosi se na novoosnovano sveučilište i tu se spominje bana Mažuranića, J. J. Strossmayera i pobjedu napretka nad mrakom, a i "kruta njemština". Ne spominje se njegova suradnja sa Račkim, osobito u čitanju starih rukopisa. Mesić je bio jedan od začetnika moderne hrvatske paleografije.

Kosto Vojnović napisao je životopis svome učitelju *Gjuri Puliću*. On je bio Dubrovčanin gdje je polazio gimnaziju, pa bogosloviju u Zadru i u Augustinianumu u Beču. Vratio se u Dubrovnik i bio profesor na gimnaziji. Doktorirao u Beču. Bio je dakle svećenik s izvrsnom naobrazbom, a k tome nezavisan i nepokolebljiv čovjek što će se vidjeti u njegovim trvenjima s vlašću i odnosima s namjesnikom domaršalom barunom Lazarom Mamulom koji ga je slao ministru bogoštovlja i nastave u Beču grofu Leo Thunu. Kao profesor imao je visoko mišljenje o svom radu, smatrao je da je za taj rad odgovoran samo Bogu i domovini. Bio je ravnatelj gimnazije u Dubrovniku, Zadru i Trentinu, osnovao je u Zadru školsku knjižnicu.

U nekrologu papi *Piju IX* (1878)¹¹⁷, kojeg je Ivan Pavao II. proglasio svetim, ovaj papa se prikazuje kao umjereni i oprezni liberal što anestira političke zatvorenike i dolazi u sukob s bečkim Dvorom. U sukobima feldmaršala Radetzskog i sardinjskog kralja Karla Alberta, Pio je oprezno na strani kralja. Pio se odvraća od liberalizma 1848. kad je morao uteći u Gaetu pa su ga spasili Francuzi, Španjolci i Austrijanci. "Syllabusu" posvećuje malo pažnje više proglašenju dogme o bezgrešnom začecu kojoj se protivio Strossmayer na ekumenskom koncilu, što Mrazović ipak ne spominje, a još više pažnje što je ovaj papa imenovao kardinalom Jurja Haulika Varaljskog i podigao zagrebačku biskupiju na stupanj nadbiskupije što je bilo itekako važno u doba pred sklapanje Nagodbe.

Vrlo je značajan nekrolog krčkom biskupu *Viteziću*¹¹⁸ inače slabo poznatom u Hrvatskoj. Ovaj biskup potekao je iz vrlo siromašne obitelji pa ga je školovao stric Luka, također svećenik. Učio je na Krku, Senju, Gorici i Beču gdje je doktorirao, bio je perovođa u dvorskoj kancelariji, spasio opstanak sinjske gimnazije koja je 1854. uvela hrvatski kao nastavni jezik, glagoljaš, borac za Hrvatsku zajedno s tršćanskim biskupom Jurjom Dobrilom, brinuo se za školovanje mladeži i o naobrazbi svećenstva, podigao i očistio baščansku ploču, sve ako je odgojen u njemačkoj i talijanskoj kulturi. I napokon pozdravio je 1875. Franju Josipa u Dalmaciji kao hrvatskog kralja. Ovdje valja spomenuti i *Gašpara Glavanića*,¹¹⁹ župnika Voreštanskog (Szarolo Hornstem) u županiji Šopronske koji se brinuo za

¹¹⁵ Pederin, Ivan. 2010a. "Bečki Dvor i ilirizam". *Godišnjak njemačke zajednice, DG Jahrbuch*: 277-303.
Ivan Pederin. 2005. *Dalmacija i Hrvati u vanjskoj politici bečkoga dvora*. Zadar: MH: 378-380. Politički ilirizam bio je naime legitimistički i velikaški pokret. Hrvatski Sabor toga doba nije bio demokratski izabrani Sabor, nego feudalni sabor stališa i redova.

¹¹⁶ [Anonymus]. 1874. "Prvi rektor hrvatskog sveučilišta". *Vienac* VI, 38: 607.

¹¹⁷ Lad[islav Mrazović. 1878. "Papa Pio IX.". *Vienac* X, 10: 151-158]

¹¹⁸ M[ilčetić], I[van]. 1878. "Ivan Josip Vitezić, biskup krčki umro", *Vienac*, X, 22: 353-355,

¹¹⁹ Berlaković, Ivan. 1879. "Župnik Gašpar Glavanić", *Vienac* XI, 14: 220-222.

Hrvate, a oni su malo znali o Hrvatskoj. Neki su se ponjemčili, a neki pomađarili. Među onima koji nisu jedna stranka bila je za mađarski, a druga za Gajev pravopis. On je izdavao koledare, proučavao dijalekt mađarsih Hrvata.

Ovaj biskup nastavio je stare tradicije hrvatske crkve u njezi hrvatskog jezika.¹²⁰ Oni su bili zbilja dobri pastiri. U nekrologu Franu *Josipu Volariću*¹²¹ autor piše u patetičnom uvodu o krčkim svećenicima koji uče u Mlecima, podučavaju djecu bogatih roditelja. Kad bi se vratili, neki bi bili primljeni u kaptol, a koji ne bi podučavali bi kmetsku djecu, pisali ugovore. Tako su iz Krka potekla tri biskupa, čete doktora, povorke kanonika, vojska inteligencije rasute po Hrvatskoj. Najviše ih je oteo plugu župnik Fran Volarić, stric našeg književnika. Fran Josip potječe iz obitelji s mnogo djece, slijedi sjemenište u Senju, čitanje talijanskih i latinskih klasika, ređenje, učiteljavanje u Barbanu u Istri, gdje je upoznao životopisca Pietra Stencovicha. Škola je za nj hram naobrazbe. Napokon vikar biskupa Vitezića, apostolski prabilježnik. Prijatelj s tršćanskim biskupom Jurjem Dobrilom, Kukuljevićem. Pripadništvo ilirizmu bilo mu je teško jer su ilirce smatrali političkim hereticima. S ovim životopisima svećenika stvoren je tip narodnog svećenika koji se već ranije pojavio kod Trnskoga u pripovjetki *Hrvatski sokolovi u Istri*.

U red ovih skromnih blagih pastira ide *Toma Gajdek*¹²² blagi požrtvovan župnik u Sv. Kati u Zagorju koji živi sa svojim narodom, besplatno podučava djecu, za svoje novce im kupuje knjige, uči ih pjevati. Nije se trudio da postane kanonik, ali ga je Haulik imenovao za upavitelja sjemeništa. Pristao je uz ilirce.

Životopis *Šime Ljubića*¹²³ počinje s patetičnim uvodom o Ljubiću koji je za samih deset godina preporodio Narodni muzej u Zagrebu kao njegov ravnatelj. Slijedi rođenje u Starom Gradu na Hvaru pa porijeklo obitelji iz Bosne. Doseljena obitelj stekla je mletačko građanstvo, pa mađarsko-hrvatsko plemstvo koje joj je 1568. potvrdio Maksimilijan II. Sve ovo neće se naći u ostavštini Šime Ljubića koja se čuva u Državnom arhivu u Zadru. Neće se naći ni o njegovom sukobu s kočulanskim natpopom Matom Kaporom. Mrazović opisuje dalje njegov rad na "pjenezoslovlju", rad na južnoslavenskom folkloru, na leksikografiji, odlazak na studij u Beč, a za to je morao izigrati biskupa koji mu to nije htio dopustiti. Opuštanje iz splitske gimnazije gdje je bio učitelj i brojne spletke i potvore. Prema Mrazoviću u Mletke ga je poslao Alexander Bach da istraži zašto Turci imaju Klek. Nije, poslao ga je ministar bogoštovlja i nastave grof Leo Thun. Ljubić je obavio povjereni mu posao, ali nije htio ostati u Mlecima, već je pošao u Osijek za učitelja na gimnaziji, pa u Rijeku i Zagreb. Na Rijeci je izišlo njegovo *Ogledalo književne povijesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži* (1864 i 1869). I opet Mrazović spominje spletke koje nije objasnio.

¹²⁰ Rendić Miočević, Ivo. 2006. *Hrvatski identitet: trajnosti fluidnost – usporedba Kvarnera i gorske Dalmacije*, Rijeka: Adamić. Poglavlja "Kršćanstvo, poganstvo, jezik i rodbinski odnosi nosioci hrvatskog narodnog identiteta", str. 56-120.

¹²¹ "Fran Josip Volarić, književnik hrvatski, umro 27. kolovoza 1877. u 72 godini života". Piše M. N. Oršić. 1880. *Vienac* XII, 22: 353-356.

¹²² [Anonymus]. 1879. "Toma Gajdek", *Vienac* VI, 51: 812-814.

¹²³ Š. Ljubić, Od [Ladislava] M[razovića]. 1875. *Vienac* VII, 40-52.

Mrazović nije naveo njegove *Listine* koje su postale jedan od glavih izvora za hrvatsku povijest uz Kukuljevićeve izvore, nije naveo njegovo prijateljstvo s Kukuljevićem koji ga je uveo u ilirizam, a ni to da je glavna ličnost u povoljnom mitu Mletaka u Hrvatskoj. Nije naveo ni da je njegovo *Ogledalo* prva povijest hrvatske književnosti. Nije naveo da su Rački i Strossmayer s njim jako loše postupali u Zagrebu. Tako je Šime Ljubić, iako jedna od stožerih ličnosti ilirizma, i najvažnijih znanstvenika koje smo imali, a ostao je dugo jedna od zaboravljenih ličnosti.¹²⁴

U nekrologu franjevcu *Ivanu Evangelistu Kuzmiću*¹²⁵ čitamo da je skupljao podatke o živućim dubrovačkim prirodnjacima. Rođen u siromašnoj obitelji, pohađao je licej u kojem su predavali braća Frano i Urban Appendini, pijaristi, Talijani po rođenju koji su u Dubrovniku postali Hrvati. Kuzmića je njegov red poslao na studij ljekarstva u Padovu, a on je čitav život proveo u samostanu Male braće u Dubrovniku kao upravitelj njihove drevne ljekarne. Smatrao se Slovincem i Dubrovčaninom, zastupao je svoj samostan na kapitolu u Rimu, bio je upravitelj teološkog zavoda, glazbene učione. Ovaj redovnik vesele ćudi bio je rado viđen gost nadvojvode Ferdinanda Maxa i njegove žene, dok oni nisu otišli u Meksiko. Bio je dakle lik koji je za života bio markantni lik Dubrovnika.

U životopisu nadbiskupa vrhbosanskog *Josipa Stadlera*¹²⁶ čitamo daje crkvena hijerarhija u Bosni i Hercegovini uspostavljena po prvi put poslije dolaska Turaka, u tursko doba pastoralnu službu obavljali su samo franjevci. Stadler je sin čestitog klobučara, rođen u obitelji s mnogo djece. "Čelik-značaj", skroman, nije slavohlepan, odgojen u sjemeništu, u Rim u Zavod germanico-hungaricum ga je poslao nadbiskup Haulik, studij, zaredio ga je kardinal Patrizio, prisegnuo je za nadbiskupa u ruku cara, potvrdio ga je kardinal Monaco. Učen, redoviti profesor na teološkom fakultetu u Zagrebu, gorljivi katolik i Hrvat, isusovački đak.

Ovakav životopis slijedi uzor i shemu katoličkog odgoja, koji je svakako ostavio pečat na Stadlerovoj ličnosti i karakteru. Rubetić se osvrnuo i na slabu pobožnost zagrebačkog građanstva, osobito onog imućnijeg.

Ovaj jako uljepšani životopis stoji u raskoraku s načinom kako je Stadlera opisao Tomislav Kraljačić (Kraljačić 1987: 318) koji ga je pišući iz srpske perspektive opisao kao krutog prelata kojeg bi Kalláy Benjamin želio ukloniti osobito zato što je nastojao obraćati muslimane na katolicizam što je njih vrijeđalo. Islam i kršćanstvo, osobito zapadno, misijske su religije koje su jedne drugima obraćali vjernike. Rubetić nije spomenuo ni Stadlerove nesuglasice s franjevcima.

U životopisu *Ivanu Musiću*¹²⁷ čitamo uvodno da su se svećenici i redovnici borili u redovima ustanika protiv španjolske vlasti, a u Hrvatskoj su se borili sveti Ivan Kapistran, kanonici Jurak i Ferlić koji su branili Sisak od Turaka. Dubicom je uvijek

¹²⁴ Pederin, Ivan. 1986. "Izbor iz pisama upućenih Šimi Ljubiću", *Croatica Critiana Periodica*, X, 18: 117-165; Pederin, Ivan. 1992. "Život i ideološki sadržaj u djelu Šime Ljubića", *Croatica Critiana Periodica*, XVI, 29: 59-69. Međunarodni znanstveni skup o Šimi Ljubiću, *Zbornik radova o Šimi Ljubiću*, Zadar, Stari Grad, Zagreb, 2007.

¹²⁵ [Brusina, Špiro], 1881. "Ivan E. Kuzmić", *Vienac* XIII, 20: 312-313.

¹²⁶ [Rubetić, Cvjetko]. 1881. "Dr. Josip Štadler, prvi nadbiskup Bosne i Hercegovine", *Vienac* XIII, 50.

¹²⁷ [Anonymus]. 1877. "Don Ivan Musić". *Vienac* IX, 9: 147.

zapovijedao kanonik. Don Ivan Musić bio je župnik u Ravnom, prijatelj knjaza Nikole, a onda je bio predvodnik ustanika u Hercegovini od 1875. Mi bismo ovom popisu svećenika-vojnika mogli dodati još Petra Berislavića, fra Luku Ibršimovića koji je prognao Turke iz Slavonije, i kanonika koji je 1571, branio i obranio Korčulu od osmanskog brodovlja.

GLAZBENICI I GLUMCI

Najvažniji pisac o glazbi u Hrvata je u XIX. st. Franjo Ksaver Koch koji je svoje njemačko prezime preveo u Kuhač jer se osjetio Hrvatom kao i mnogi drugi Nijemci koji su sudjelovali u preporodu. U životopisu o *Ferdi Livadiću*¹²⁸ on je bio Wiesner, kad je stekao plemstvo postao je Wiesenfeld. U Hrvatsku je došao iz Celja jer je nešto naslijedio. Studirao je pravo u Zagrebu, a otac mu je našao učitelja glazbe. Glazba se njegovala u Casinu i salonima. Bio je "glazbeno slobodouman", a to će reći pristalica Beethovena u glazbi, ali se teško oslobađao barokne tradicije. Bio je blizak Gaju i sve više se priklanjao hrvatskoj narodnoj glazbi u svojim skladbama koje nisu očuvane. To je dakle bilo pitanje i glavna briga Kuhačeva – stvoriti hrvatsku glazbu onako kako je postojala talijanska i njemačka, pa ruska i češka.

Livadić je bio počasni član Narodnog zemaljskog glazbenog zavoda, pa pjevačkog društva "Kolo". Ovdje valja reći da se u njemačkom dijelu Švicarske i u Njemačkoj od početka XIX.st. njegovala glazba u mješovitim korovima. Austrija je u tome nalazila njemački nacionalizam i nije dopuštala takvu vrstu glazbe u Carevini (Düding 1984). Livadić je skladao koračnicu kad je Franjo Josip došao 1854. u Zagreb, ali ipak nije postao slavitelj Dvora, prišao je Gaju i sreo se sa Franzom Lisztom, Jelačićem, Šokčevićem, Ivanom Mažuranićem, Petrom Preradovićem i Kukuljevićem.

Ivana Zajca opisuje Koch Kuhač¹²⁹ kao vrlo nadarenog koji studira u Milanu, ne uspije postati ravnateljem Teatro alla Scala, odlazi u Zagreb, pa u Beč, gdje postane ravnateljem Karlstheatera, pa se vraća u Zagreb. Zapreke su u bolestima i u spletkama o kojima Koch, kao i ostali ništa potanje ne piše izbjegavajući područje privatnosti. U Beču, gdje je uspješan, druži se s Ivanom Dežmanom, Franjom Markovićem, Augustom Šenoom, Mirkom Bedekovićem, Ladislavom Mrazovićem, Strossmayerom, Matildom Mallingerovom, koja je onda još bila vatrena Hrvatica, kasnije manje. Koch nabraja članove hrvatske kolonije u Beču koji su povezani među sobom. Među njima mnogo je i žena. U Zagrebu je burno pozdravljen, postaje ravnatelj Glazbenog zavoda, slijedi Lisinskoga, i okreće se narodnoj glazbi. Skroman je i opire se da se o njemu piše u *Viencu*. Uči strane jezike. Koch navodi i bibliografiju njegovih skladbi. Koch se o pitanjima narodne glazbe dopisivao s ruskim, njemačkim, poljskim i češkim glazbenicima. Bavio se pitanjima hrvatskog glazbenog nazivlja, osnivanjem hrvatskog pjevačkog saveza i glazbene škole.

¹²⁸ Livadić, Ferdo. 1874. "Vjekopisna crta od Fr. Š. Kuhača", *Vienac* VI, 32-36.

¹²⁹ Franjo Žav Koch Kuhač, Osječanin, Ivan Zajc. 1875. *Vienac* VII, 27-32.

U životopisu *baruna Karla Prandau*, zemljoposjednika iz Valpova¹³⁰ čitamo da je bio Nijemac, studirao je pravo u Požunu, ali je imao učitelje glazbe. Svirao je u *casinu* i u salonima. Bio je mlad, bogat, barun i svuda je bio dobro došao. Oženio se s pokćerkom jedne grofice koju mu je našla majka. Onda je otišao u Beč gdje su ga zvali *Kunstbaron*. Žena mu je umrla, ostao je sam, otišao u Prag i zamolio orguljaša u Strahovskom samostanu da mu dopusti malo svirati. Ovaj je pomislio da je i on orguljaš, a Prandau mu je onda dao dukat i na taj način mu kazao da je velikaš. U Beču je napisao koračnicu *Jelačićmarsch*. Kuhač završava da je bio prijatelj Slavena. Međutim, ovaj životopis nam kaže da su u hrvatskoj glazbi dominirali Nijemci.

O *Franji Krežmi*¹³¹ čitamo da je bio sin slastičara Čeha iz Osijeka, da je bio izuzetno glazbeno nadaren pa je primljen za pitomca u bečkom konzervatoriju. Održavao je koncerte posvuda u Europi, ali je mlad umro.

O *Arnimu Šrabcu*¹³² čitamo u nekrologu da je bio glazbenik, odgojen u njemačkoj kulturi i glazbi, ali brat Otto bio je hrvatski rodoljub. Šrebec je kao namjesni učitelj u gimnaziji upoznao Kocha Kuhača koji ga je privukao i oduševio za narodnu glazbu. Znao je mnogo stranih jezika, dopisivao se s Vatroslavom Jagićem, prevodio.

U životopisu *Josipa Plemenčića*¹³³ Šenoa počinje s pogledom unatrag u XVI.st. u Dalmaciju gdje je počela hrvatska dramatika. Spominje Demetrov kratkovječni pokušaj da uvede hrvatski u kazalište koje je bilo njemačko, a njemački su se birokrati tom nevještom kazalištu rugali. U Zagrebu se ipak počelo glumiti na hrvatskom 1860. i nema podataka da bi nam njemačka gluma bila nametnuta (Batušić: 1986) ali Šenoa se u ovom životopisu inače rugao njemačkom kazalištu. Tad se u kazalištu pojavio kao glumac, Josip Plemenčić [Adelsberger] sin postolara i uspješan komičar koji se oslanjao na kajkavski humor. Šenoa ga je volio i nagovarao pisce da pišu kazališne komade za Plemenčića.

Šenoa je napisao vrlo lijep životopis *Adamu Mandroviću*.¹³⁴ Poslije opisa njegovog djelovanja u Srbiji i opisa funkcija koje je u kazalištu obavljao Šenoa ističe da je bio samouk, ali da je kazalište za nj poziv, ne posao, da je realistički glumac koji govori bez patosa. To je dakle bio *Konversationston* koji je na Burgtheater doveo Heinrich Laube. Mandrović je jamstvo razvitka hrvatskog kazališta.

Šenoa je uvrstio i autobiografiju¹³⁵ *Josipa Freudenreicha* u kojoj je ovaj glumac istakao u uvodu da je Hrvat, a ne "dotepeni Švaba", te da mu se djed doselio u Hrvatsku 1786. iz Moravske. Otac mu je bio vojni kapelnik u Glini. Josip je radio razne poslove, pa je tako dospio u varaždinsko kazalište, glumio na njemačkom i hrvatskom i napokon ostao u hrvatskom kazalištu u Zagrebu. Karijera dosta pustolovna, ali i karakteristična za prelaz kazališta s njemačkog na hrvatski jezik.

¹³⁰ Koch, Fr[anjo]. 1876. "Karlo barun Prandau, glasbenik". *Vienac* VIII, 27-30.

¹³¹ [Anonymus], 1877. "Franjo Krežma". *Vienac* IX, 4: 63

¹³² Fr. Š. ? 1877. "Armin Šrabec". *Vienac* IX, 24: 380-384.

¹³³ Š[enoa], A[ugust]. 1876. "Josip Plemenčić". *Vienac* VIII, 29: 478-479

¹³⁴ [Šenoa, August]. 1881. "Adam Mandrović". *Vienac* XIII, 4: 63.

¹³⁵ Freudenreich, Josip. 1881. "Autobiografija". *Vienac* XIII, 16: 248-250.

Slično se vidi iz životopisa *Andrije Fijana*, glumca koji je počeo kao učitelj vlasteoske djece, pa je 1878. zavojačen i poslan da se bori u Bosni gdje je ostao tri godine i onda se posvetio glumi kao pozivu. Šenoa navodi i što je čitao – to su Schiller, Goethe, Shakespeare, Lessing, Victor Hugo. Često je odlazio u Beč i išao u Burgtheater. A hrvatsko kazalište počelo je kao nacionalno kazalište nakon što je Burgtheater osnovan kao nacionalno kazalište, a ne više ekskluzivna velikaška zabava što je kazalište dotada bilo.

VOJNICI

U to doba je Franjo Filipović bio namjesnik u Zadru pa vojni zapovjednik u Zagrebu, Gavriilo Rodić, bio je namjesnik u Zadru. God. 1848. bio je Jelačićev pobočnik, Josip Filipović, Franjin brat, bio je vojni zapovjednik u Pragu i prijatelj nadvojvode Rudolfa koji je živio u Pragu, onda je oslobodio Bosnu s vojnicima koji su bili unovačeni u Kraljevini Hrvatskoj-Slavoniji. Stjepan Jovanović oslobodio je Hercegovinu s vojnicima koji su bili unovačeni u Kraljevini Dalmaciji. Svi oni bili su baruni i domaršali. Mnogi su počeli kao Jelačićevi poručnici, a kao takvi imali su znatnog utjecaja na Dvoru. Zauzimali su ključna mjesta u Carevini, vodili su njezinu ekspanziju na jugoistok. Carevina je bila apsolutistička i militaristička, a to je značilo da se car savjetovao sa visokim časnicima, nadbiskupom, grofovima, knezovima itd. Pa ipak, Šenoa je uvrstio samo životopis Stjepana Jovanovića.¹³⁶ Tu se čita da je sin krajiškog časnika, generalni konzul u Sarajevu, 1861. član mađarske konferencije za hercegovački ustanak, ranjen u Boki u boprbu protiv krivošijskih ustanika 1869., general 1871., 1874. vodio gradnju ceste od Kotora do Cetinja, 1876. domaršal. Vješto je oslobodio Hercegovinu 1878. jer poznaje zemlju i narod, jer je okretan i junak. Junaštvo se u doba modernih industrijaliziranih vojski malo spominjalo.

Politika Dvora na jugoistoku, vojska kao da je bila jedan udaljeni svijet za uredništvo *Vienca* što je čudno jer je Bosna oslobođena. Šef civilne uprave bio je Kalláy Benjamin, vojni zapovjednik, Hrvat, a on je bio veći od šefa civilne uprave, a srednji kadar koji je organizirao i vodio državni ustroj u Bosni bili su Hrvati. Bosna je *de facto* postala hrvatska što je bio davni san Hrvata poslije njezina pada pod osmansku vlast.

A onda je u *Viencu* osvanuo Šenin nekrolog¹³⁷. Umro je od "srčane vodenice" 13. prosinca 1881. "da živi vječno". Stvoritelj hrvatskog romana, najvažniji su povijesni i socijalni romani, rodoljub, uzoran suprug, brat, otac. Gimnazija za apsolutizma, potječe iz građanske obitelji, znao je sve slavenske jezike, prevodio je strane kazališne komade, bio dramaturg, predsjednik Matice hrvatske.

¹³⁶ [Anonymus], 1878. "Stjepan baron Jovanović". *Vienac* X, 38: 615.

¹³⁷ [Milčević, Ivan], 1881. *Vienac* XIII, 51: 805.

LITERATURA

- Batušić, Nikola. 1968. "Uloga njemačkoga kazališta u Zagrebu u kulturnom životu od 1840. do 1860", *Rad JAZU*, knj. 353: 509.
- Bauer, Ludwig i dr. sc. Lidija Dujić. 2007. "Tagebuch der Caroline Jarnević, Dvostruko čitanje – žensko čitanje teksta, muško čitanje teksta". *Godišnjak njemačke narodnosne zajednice – VDG Jahrbuch* 2007: 107-118.
- Bracewell, Catherine Wendy. 1986. *The Uskos of Senj, Banditry and Piracy in the Sixteenth-Century Adriatic*, Ann Arbor, Mich. USA.
- Düding, Dieter. 1984. *Organisierter gesellschaftlicher Nationalismus in Deutschland (1808-1847), Bedeutung und Funktion der Turner- und Sängervereine für die deutsche Nationalbewegung*, München.
- Dvornik, Joško. 2011. "Markantun de Dominis, velikan hrvatske renesanse". *Nova Akropola*, XXI, 66: 16-19.
- Engels, Friedrich. 1966. "Die Entwicklung des Sozialismus von der Utopie zur Wissenschaft", u: Marx-Engels I. Studienausgabe, Philosophie, Fischer, Frankfurt am Main: 145-181.
- Grimm, Gerald. 1987. Die Schulreform Maria Theresias 1767-1775., Das österreichische Gymnasium zwischen Standesschule und allgemeinbildender Lehranstalt im Spannungsfeld von Ordensschulwesen, thesianischem Reformabsolutismus und Aufklärungspädagogik. Frankfurt am Main-Bern-New York-Paris.
- Hardt, Dietrich. 1980. "Biographie als Weltgeschichte, Die theoretische und ästhetische Konstruktion der historischen Handlung in Droysens Alexander und Rankes Wallenstein". *Deutsche Vierteljahrschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*, 54, 1: 58-104.
- Hevrolina, V. M. 1997. Ideja slavjanskoga edinstva vo vnešnepolitičkih predstavlenii pozdnihslavjanofilov (konec 70 –seredina 90-h godov XIX v.) Slavjanski vopros, Vohi istorii, Moskva.
- Kluckhohn, Paul. 1996. *Das Ideengut der deutschen Romantik*. Tübingen.
- Kohn, Hans. 1946. *The Idea of Nationalism, A Study in its Origins and Backgrounds*. New York.
- Krasić, Stjepan. 2009. *Počelo je u Rimu: katolička obnova i normiranje hrvatskog jezika u XVII. Stoljeću*. Dubrovnik: MH.
- Macan, Trpimir. 1980. *Miho Klaić*. Zagreb: NZMH.
- Maurais, André. 1928. *Aspects de la biographie*. Paris.
- Murko, Matthias. 1987. Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik, Mit einem Anhang: Kollár in Jena und beim Wartburgfest. Graz.
- Nosić, Milan. 1997. Gajev preteča Josip Završnik i njegovo djelo. Rijeka: Hrvatsko filološko društvo.

Pederin, Ivan. 2010a. "Bečki Dvor i ilirizam", *Godišnjak njemačke zajednice*, DG. 2010. Jahrbuch: 277-303.

Pederin, Ivan. 2010b. "Dalmacija u sastavu kraljevine Italije (1806-1809) i ustanci protiv Francuza". *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, sv. L _ LII: 1806-1809.

Pederin, Ivan. 2009a. "Jelačićev putopisac Kukuljević", *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209-2009.*, *Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog 3. i 4. prosinca 2009. godine*, Zagreb-Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad u Varaždinu: Grad Varaždin: Varaždinska županija: 596-608.

Pederin, Ivan. 2009b. "Mali rat (1715-1718) i buđenje hrvatske nacionalne svijesti". *Majka Klara Žižić i njezina družba 1706-2006. Zbornik proslave 300. obljetnice službenice Božje majke Klare Žižić, utemeljiteljice Družbe sestara franjevki od Bezgrješne*, urednica s. Terezija Zemljić. Šibenik: 183-196

Pederin, Ivan 2008a. *Austrijska cenzura i nadzor nad tiskom u Dalmaciji*. Zadar: Matica hrvatska.

Pederin, Ivan. 2008b. "Baldo Bogišić kao veza između austroslavizma i Rusije". *Dubrovnik XIX*, 1: 244-267.

Pederin, Ivan. 2008c. "General Bertrand kao guverner Ilirskih pokrajina". *Kolo XVIII*, 2: 36-58.

Pederin, Ivan. 2008d. "Pisma Franje Račkoga u Prag, Pisma Franje Račkoga Františku Palackom, Josefu Jirečku i Aloisu Vojtěhu Šemberi". *Croatia et slavica iadertina*. IV: 347-379.

Pederin, Ivan. 2008e. "Tri vjere na jugoistoku Europe". *Riječ XIV*, sv. 4: 202-213.

Pederin, Ivan. (2007-2008). "Šest pisama Jurja Dobrile Josefu Jirečku", *Vjesnik Državnog arhiva na Rijeci*, 49: 93-103.

Pederin, Ivan. 2007a. *Hrvatski putopis*, Rijeka: Maveda.

Pederin, Ivan. 2007b. "Pisma Ivana Kukuljevića Sakcinskog Pavlu Josefu Šafaříku o glAbonymusagoljici". *Croatia et slavica iadertina*. III: 231-258.

Pederin, Ivan. 2007c. "Pisma Vatroslava Jagića Louisu Legeru, Karelú Kadlecu i drugim praškim profesorima". *Zbornik o Vatroslavu Jagiću*, knj. I. Zagreb: 431-447.

Pederin, Ivan. 2007d. "Theresianum, počeci njemačko-hrvatskih književnih i kulturnih odnosa i ilirizam" *Kolo XVII*, 3: 256-240.

Pederin, Ivan. 2006. *Časopis "Vienac" i književna Europa 1869-1903.*, *Njemačka, austrijska i ostale književnosti u hrvatskome časopisu "Vienac" 1869-1903*. Zagreb: Matica hrvatska.

Pederin, Ivan. 2005. *Dalmacija i Hrvati u vanjskoj politici bečkoga dvora*. Zadar: MH.

Pederin, Ivan. 2003. "Austrougarski prodor na Balkan – protektorat nad Srbijom 1879-1881". *Kolo XIII*: 130-146.

Pederin, Ivan. 2001a. "Graf Jelačić und die Südostpolitik der Monarchie - Josip Jelačić i austrijska politika na jugoistoku", *Zadarska smotra*. L, 5-6: 27-74.

Pederin, Ivan. 2001b. "Josip Jelačić i Dalmacija kao odskočna daska za austrijski prodor na jugoistok (1850-ih godina)", (O 200 obljetnici rođenja), *Zadarska smotra*. L, 5-6: 11-26.

Pederin, Ivan. "Il mito di Venezia nella storiografia e letteratura croata", u: *Mito e antimito di Venezia nel bacino adriatico (secoli XV-XIX)*, Atti del Congresso italo-croato, Venezia, Fondazione Giorgio Cini, 11-13, novembre a cura di Sante Graciotti, 1997. Roma, MMI: 41-63.

Pederin, Ivan. 1996a. "August Šenoa u odnosu s austrijskom i njemačkom književnošću i političkom ideologijom". *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice - VDG Jahrbuch*: 19-43.

Pederin, Ivan. 1996b. "Politička djelatnost Ivana Mažuranića 1860-ih godina u Beču", *Hrvatska obzorja*, IV, 3: 604-612.

Pederin, Ivan. 1993. "Matica hrvatska i pitanje kulta velikog pisca". *Zadarska smotra* XLII, 6: 17-26.

Pederin, Ivan. 1992. "Život i ideološki sadržaj u djelu Šime Ljubića", *Croatia Critiana Periodica*, XVI, 29: 59-69.

Pederin, Ivan. "Die Germanistik als umstürzlerische Nationalwissenschaft, Das Geheimbündlertum an den deutschen Universitäten in den Berichten der k.k. Höheren Polizei (1819-1830)", *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Razdio filoloških znanosti*, (21) 1991/1992, Zadar, 1993: 217-234.

Pederin, Ivan. 1991a. "Appunti e notizie su Splato nel Quattrocento". *Studi veneziani*. n.s.XXI: 339-340.

Pederin, Ivan. 1991b. *Jadranska Hrvatska u austrijskim i njemačkim putopisima*. Zagreb: NZMH.

Pederin, Ivan. 1991c. "Životopisna književnost 19. stoljeća u Jadranskoj Hrvatskoj". *Croatia Critiana Periodica* XV, 28: 55-86.

Pederin, Ivan. 1988a. "Dubrovačka životopisna književnost i njezini izdanci". *Croatia Christiana Periodica* 12, 22: 87-131.

Pederin, Ivan. 1988b. "Pojam totalitarizma i nacionalizma u njemačkom romantizmu i realizmu (Lik Slavena i Jevreja)", *Gledišta*, 29, 1-2: 212-228.

Pederin, Ivan. 1986a. "Izbor iz pisama upućenih Šimi Ljubiću", *Croatia Critiana Periodica*, X, 18: 117-165.

Pederin, Ivan. 1986b. "Putopisi njemačkog jezika o Dubrovniku i pitanje recepcije dubrovačke biografike". *Dubrovnik*, 29, sv. 6: 93-111.

Pederin, Ivan. 1984. "Therese von Artner und die österreichische Literatur des Biedermeiers in Zagreb". *Österreich in Geschichte und Literatur*. 28, 5: 300-312.

Pederin, Ivan. 1983. "Josip Jelačić kao pjesnik na njemačkom jeziku", *Marulić*, Zagreb, 16, 6: 659-669.

Pederin, Ivan. 1981-1982. "Gospodarski i ideološki pristup uskočkom ratu i uskočkom mitu". *Senjski zbornik*, 9:183-202.

Pederin, Ivan. 1982a. "Književno-sociološka pitanja recepcije romansirane biografije". *Radio-Sarajevo*, Treći program, 11, 38: 245-268.

Pederin, Ivan. 1982b. "Strani i uredovni jezik u Hrvatskoj". *Jezik*, 29, 3: 65-73.

Perić, Ivo. 1983. "Kulturna i politička djelatnost Božidara Petranovića ", *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, Sveučilišta u Zagrebu, 16: 45-96

Rendić Miočević, Ivo. 2006. *Hrvatski identitet: trajnosti fluidnost – usporedba Kvarnera i gorske Dalmacije*, Rijeka: Adamić.

Romein, Jan. 1946. *Die Biographie, Einführung in ihre Geschichte und ihre Problematik*. Bern. (naslov izvornika *De biografie, een inleiding*).

Sambunjak, Zaneta. 2008. *Ilirizam, cenzura i biedermeier*. Rijeka: 81-82

Volpi, Gianluca. 1998. "Il Ginnasio di Stato a Fiume e a Gorizia. Questione nazionale e politica scolastica in due città caratterizzate dalla compresenza di nazionalità diverse i Peter Sarkozy, Fiume, punto d'incontro della cultura italiana ed ungherese". *Fiume, Rivista di studi fiumani (Nuova serie)*. XVIII, 36: 3-61.

Scheuer, Helmut. 1979. *Biographie, Studien zur Funktion und zum Wandel einer literarischen Gattung vom 18. Jahrhundert bis zur Gegenwart*. Stuttgart.

Šanjek, Franjo. 1976. *Les chretiens bosniaques et le mouvement cathare XIIe – XVe siècles*. Bruxelles: Nauwelaerts; Paris: Diffusion, Vander-Oyez. (Publications de la Sorbonne, Serie N.S. Recherches; fasc. 20).

Šicel, Miroslav. 2001. Jedno od najboljih ostvarenja ilirskog došenoinskog razdoblja, S predstavljanja knjige *Dnevnik* Dragojle Jarnević. Zagreb. 15.1.2001. *Forum* 40: 318-321.

Trpimir Macan; Miho Klaić. 1980. Zagreb: NZMH

Vorobjova, I. G. i Vorobjov, V. M. 2008. Tverskaja rukopis Jurja Križanića, Tver.

Zorić, Mate. 1971. "Hrvatska i Hrvati u talijanskoj lijepoj književnosti". *Hrvatski znanstveni zbornik*. sv.2. Zagreb: 61-62.

PROMEGOMENA AD BIOGRAPHIAM CROATICAM
(VIENAC UP TO ŠENOVA'S DEATH)

Vienac published many biographies and necrologies, primarily of European scientists and scholars, among whom there were more philologists than scientists. Thus *Vienac* elevated science to the national principle of progress. In the biographies of Croatian historical great people of science and art, regret is expressed that they did not remain and work in Croatia. But they were on a par with many great westerners. Among the most important philologists are Czechs, who were the models to emulate and older brothers to Croatian philologists. They are followed by Russians, but in their biographies their slavophilia was never mentioned. These biographies were published in order to develop relationships between the Slavs, which either failed or were partially successful like in the case of the relationship between Croats and Czechs, which however did not continue in the 20th century.

There were then some important Croats who led the national art, science and literature but only a few scientists, politicians and statesmen. The biography of Ivan Mažuranić was not published nor that of Jelačić or any other governor (*ban*), including that of Nikola Zrinski of Siget.

A number of biographies was dedicated to enthusiasts (*pregaoci*) who were like a standing army of intellectuals and gathered in Zagreb. They were the agents for spreading Registrar Books and various magazines. They were virtuous, self-sacrificing and poor, but like prominent writers they also came from poor urban families as well as rural ones. Honesty then had social reputation; they learned foreign languages: German, French, Italian; they translated and also wrote poems with little or more success. They had poor education, most often a three-year administrative course. Generally, there were few intellectuals like Franjo Marković, Ljudevit Gaj or Ivan Dežman who completed university studies. And yet, with what enthusiasm these people succeeded in bringing their countrymen progress and giving them character and dignity! Among them there was quite a number of Germans, immediate or distant descendants of immigrants, which sounds strange since there was a constant grudge against "Germanization".

There were many priests, hard-working, folk priests who in the zeal of their faith unselfishly helped illiterate and poor peasants, often educating them. In *Vienac*, their work was described roughly as social work or raising national consciousness would be described nowadays. But these priests followed Jesus and felt themselves as *pastor fido ποιμεν καλος* and followed the principle of the Gospel that one has to love Lord with all his heart and his neighbour as himself. *Vienac* did publish biographies of bishops but not Juraj Haulik's and J. J. Strossmayer's. There were seldom biographies of aristocrats such as Baron Karl Prandau's. The world of *Vienac* was of middle class and secular mentality.

KEY WORDS: *Vienac*, *biography*, *science*, *art*, *literature*.